

**LEADER
OOST
DRENTHE**

Lokale ontwikkelingsstrategie

Lokale ontwikkelingsstrategie LEADER Oost-Drenthe 2023 - 2027

SAMEN STERKER

Juni 2023

In opdracht van de Provincie Drenthe geschreven door Jan van der Bij
Foto cover: Mark van Stokkum voor Herenboeren Nederland

provincie Drenthe

Inhoud

1.	INLEIDING	6	5.5	Samenwerking met gemeenten	34
1.1.	Het platteland in transitie	6	5.6	Samenwerking met andere LEADER-gebieden	34
1.2.	LEADER-werkwijze	7	5.7	Samenwerking met opgaven en gebiedsprogramma's	34
1.3.	Proces opstellen LOS	7	6	COMMUNICATIE EN VERBINDING	36
1.4.	Verbeteringen LEADER 2023-2027 ten opzichte van LEADER 2016-2022	9	7	FINANCIËN	38
2	DE REGIO OOST-DRENTHE	10	7.1	Subsidiebedragen en percentages	38
2.1	Gebiedsbegrenzing	10	7.2	Budgetten per jaar	39
2.2	Gebiedsanalyse	11	7.3	Totale budgetten programmaperiode en dekking	39
2.3	SWOT	14	7.4	Bijdragen gemeenten	40
2.4	Aansluiting bij het NSP	20	7.5	Beheerskosten/proceskosten	41
2.5	Krachtenveldanalyse	20	8	PROCEDURE & SELECTIECRITERIA	42
3	DOELEN & ACTIEPLAN	22	8.1	Grote & kleine projecten	43
3.1	Doelen	22	8.2	Selectiecriteria	48
3.2	Actieplan	23	8.3	Subsidiabele kosten	50
3.3	Meetbare resultaten	26	8.5	Openstelling	50
4	SUBSIDIEMOGELIJKHEDEN	28	9	MONITORING EN EFFECTMETING	52
4.1	Grote & kleine projecten	28	9.1	Monitoring	52
4.2	Innovatie en experimenteerruimte	29	9.2	Programma	53
5	ORGANISATIE	30	9.3	Verantwoording	53
5.1	Positie, taken en bevoegdheden LAG	30			
5.2	Profiel van de LAG	31			
5.3	Aansturing en monitoring LEADER-strategie door de LAG	32			
5.4	Werkwijze LAG	32			
				BIJLAGE 1 - Samenwerkingsovereenkomst LEADER Oost-Groningen	55
				BIJLAGE 2 - Concept reglement lokale actiegroep Oost-Drenthe	55

Voorwoord

Beste lezer,

Voor u ligt de Lokale Ontwikkelingsstrategie van LEADER Oost-Drenthe 2023-2027.

We gaan van start! Met een bijna geheel nieuwe Lokale Actiegroep, met ondergetekende als nieuwe voorzitter. Met een groter gebied: twee gemeenten die nog niet eerder meededen. Met nieuwe en bredere doelen. Maar er is ook veel vertrouwd. Een groot deel van het LEADER-gebied is al jaren bekend met de mogelijkheden van LEADER. De bottom-up werkwijze van LEADER is nog steeds de basis: regie bij de inwoners. Daarin stimuleren we samenwerking tussen inwoners, ondernemers en andere organisaties. Alleen ga je sneller, maar samen kom je verder. En samen krijg je ook andere, bredere perspectieven en verfrissende ideeën.

Deze Lokale Ontwikkelingsstrategie is beoordeeld door het Noordelijk selectiecomité met daarin experts op het gebied van LEADER. Het comité heeft advies uitgebracht aan het college van GS van de provincie Drenthe en ook aanbevelingen meegegeven. We nemen deze aanbevelingen ter harte om het programma een goede basis te geven.

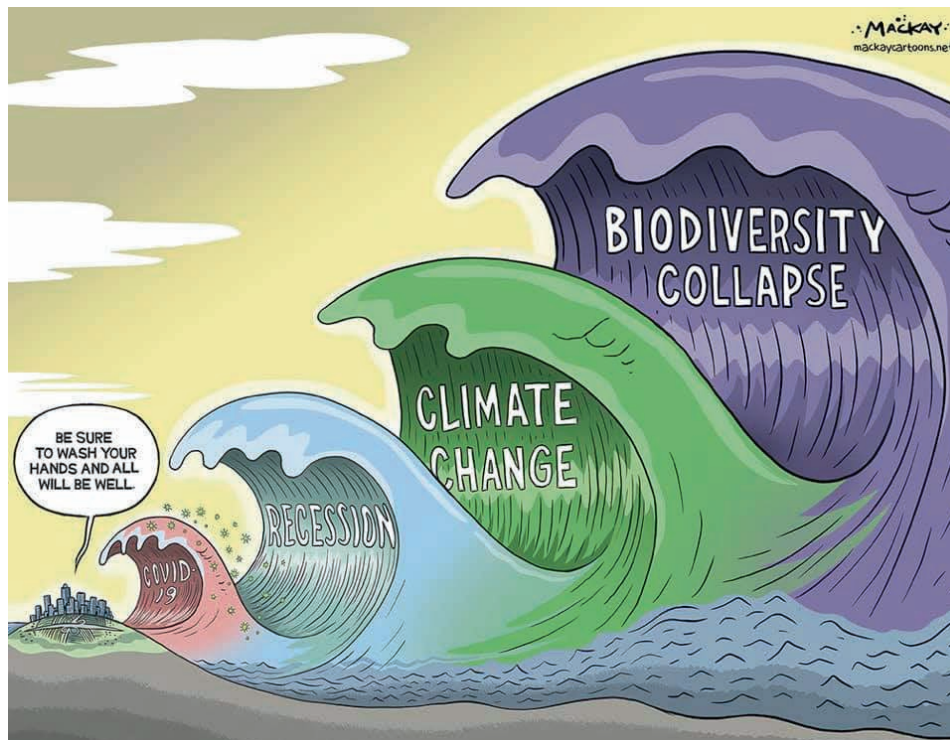
We zetten de komende tijd in op het (opnieuw) bekend maken van LEADER in het gebied. We gaan op zoek naar goede ideeën om Oost-Drenthe te verbeteren. Als Lokale Actiegroep denken we graag met u mee. Een belangrijke rol is weggelegd voor de gemeenten Tynaarlo, Assen, Aa en Hunze, Borger-Odoorn, Emmen en Coevorden. Zij staan dicht bij de inwoner en weten goed wat er speelt in het landelijk gebied. Ze zijn onze oren en ogen en kunnen initiatiefnemers wijzen op de mogelijkheden van LEADER. Ook de Provincie Drenthe maakt onderdeel uit van LEADER en organiseert het secretariaat en de programmaondersteuning.

Samen gaat we aan de slag om van LEADER een succes te maken. Want samen staan we sterker. Dat is dan ook het motto van deze Lokale Ontwikkelingsstrategie. We kijken er naar uit om samen met u ons gebied nog mooier te maken!

Harmke Vlieg

Voorzitter Lokale Actiegroep LEADER Oost-Drenthe

1. INLEIDING

1.1. Het platteland in transitie

We leven in een onrustige periode. De crises volgen elkaar in snel tempo op.

Biodiversiteitsverlies, gevolgen van klimaatverandering zoals bosbranden, extreme hitte en droogte, afnemende beschikbaarheid van water, voedsel en grondstoffen, oorlogen, energietransitie....

Ook op het platteland van Drenthe gebeurt ontzettend veel. Grote opgaven die vanuit de provincie worden uitgevoerd, zoals de aanpak van de stikstofproblematiek, aanleg van nieuwe natuur, de transitie naar een duurzame landbouw, aanpak van klimaatproblemen. De komende jaren gaat het platteland flink op de schop. De ruimtelijke ontwikkelingen hebben ook impact op de sociaal-economische vitaliteit. Maar wat dat effect zal zijn, is nog niet duidelijk.

Bij dit soort grote ontwikkelingen hebben we elkaar als overheid en inwoner hard nodig. Maar helaas hebben inwoners juist steeds minder vertrouwen in de overheid. En is er in toenemende mate polarisatie en onbegrip tussen mensen. De dialoog verhard of wordt soms helemaal niet meer gevoerd. Dat botst. In de onderstroom gebeurt van alles en is het steeds onrustiger. Je voelt dat er dingen aan het schuiven zijn. Dit heeft zich ook bewezen in de provinciale verkiezingen in maart 2023, waar de uitslag duidelijk heeft gemaakt dat de huidige politiek onvoldoende aansluit bij de behoeften van inwoners. En juist daar kan LEADER aansluiten bij de behoefte van inwoners om meer zeggenschap te hebben over hun eigen omgeving. Want bij LEADER hebben inwoners de regie.

We weten nog niet precies hoe het platteland van Drenthe er straks uitziet. Wat we wel weten, is dat we streven naar een samenleving waar het ook in de toekomst nog prettig leven is. Waar ecologie en een duurzame, circulaire economie met elkaar in balans zijn. Een vitaal en leefbaar gebied, mede door technologische innovaties en ontwikkelingen. Een platteland waar mensen elkaar nog groeten op straat, en waar naoberschap normaal is. Waar inwoners, overheden en andere organisaties op een goede manier samenwerken.

Met LEADER willen we een steentje bijdragen aan die opgave van een vitaal en toekomstbestendig platteland. LEADER kan hieraan bijdragen, door ruimte te geven aan de initiatieven vanuit het gebied. Initiatieven van inwoners, die zelf de regie pakken om hun leefomgeving te verbeteren. Wij als Lokale Actiegroep (de LAG) hebben hierbij een grote rol. De LAG voert het LEADER-programma uit, jaagt de ontwikkelingen aan en faciliteert initiatiefnemers bij het uitwerken van goede projectideeën. Samen staan we sterker en samen maken we het gebied sterker.

1.2. LEADER-werkwijze

LEADER staat bekend om de bottom-up werkwijze; het gebied initieert zelf projecten. Niet de aanwezigheid van een subsidiepot vormt de prikkel voor een gemeenschap om een subsidieaanvraag in te dienen. Een dorp of een (groep) ondernemer(s) heeft een visie, een goed idee en wil daarmee aan de slag: er ontbreekt iets, er hapert iets, er sluit een voorziening, het dorp kan het beter, burgers willen de regie. Dat zijn de ware drijfveren voor een initiatief. Een optimaal bottom-up proces krijgt vorm met deze werkwijze, deze manier van denken en doen:

- **Energie van onderop:** We geven ruimte aan de kracht van het initiatief van bewoners. Zij zijn aan zet, de overheid is hierbij de natuurlijke partner, en faciliteert en ondersteunt. Elke burger, ondernemer, landbouwer doet mee en doet ertoe.
- **Aanhaken & Meedoen:** Bewoners, ondernemers en overheid geven de strategie samen vorm, en voeren hem gezamenlijk uit. De strategie leeft in de regio, omdat de strategie van de regio is.
- **Experimenteren & Vernieuwen:** Burgers en overheid zijn de afgelopen jaren in een nieuwe verhouding tot elkaar komen te staan. Daarbij bestaat er geen blauwdruk. We gaan op zoek naar nieuwe oplossingen, nieuwe verbindingen, nieuwe vormen, nieuwe markten. Sociale en maatschappelijke innovatie zien we in (de totstandkoming van) burgerinitiatieven en nieuwe vormen van particulier ondernemerschap. Innovatie is immers vernieuwing waar de samenleving/de doelgroep behoefte aan heeft.

- **Voorbeeld & Vliegwiel:** Nieuwe oplossingen worden door bewoners en ondernemers breed uitgerold in de regio. Zo blijft de LEADER-strategie niet op zichzelf staan, maar wordt het een vliegwiel voor de regio.

Lokale doelstellingen in een Europees programma

LEADER is een Europees subsidieprogramma, bedoeld voor versterking van het platteland. Het maakt onderdeel uit van het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid 2023-2027, wat in Nederland via het Nationaal Strategisch Plan (NSP) wordt uitgevoerd. De thema's en doelen waaraan we met LEADER werken kunnen we zelf kiezen, maar moeten wel aansluiten bij één of meerdere Europese doelen zoals beschreven in het NSP. In deze LOS wordt eerst het gebied Oost-Drenthe geanalyseerd en beschreven, met de daarbij behorende sterkten, zwakten, kansen en bedreigingen. Op basis daarvan kiezen we doelen en thema's en sluiten we aan bij (een deel van de) NSP-doelen. We kiezen daarbij vooral voor de NSP-doelen waar inwoners samen met ondernemers en lokale organisaties invloed op kunnen uitoefenen, waar ze door samenwerking en regie pakken een steentje kunnen bijdragen.

1.3. Proces opstellen LOS

Deze Lokale Ontwikkelingsstrategie (LOS) is tot stand gekomen middels een interactief proces. De provincie Drenthe heeft in haar rol van secretariaat gefungeerd als opdrachtgever voor het gebiedsproces. LEADER-gebied Oost-Drenthe en LEADER-gebied West-Drenthe hebben daarin samen opgetrokken.

In twee Oost-Drentse gebiedsbijeenkomsten (15 november 2022 in Assen en 17 november 2022 in Nieuw-Buinen) zijn bewoners, ondernemers en organisaties meegenomen in de nieuwe LEADER-periode en is gedebatteerd over de belangrijkste kwesties voor de toekomst van de regio. Er is een derde avond georganiseerd in Hooghalen (16 november 2022), bedoeld

voor West-Drenthe. De input die op deze avond voor Oost-Drenthe is binnengekomen is verwerkt in de stukken.

Daarnaast spraken de schrijvers van de LOSsen voor Oost en West met een aantal stakeholders:

- Ambtenaren van de betrokken gemeenten
- Natuur- en beheerorganisaties
- BOKD, CMO STAMM
- Recreatieschap en Marketing Drenthe
- Ik Ben Drents Ondernemer (IBDO)
- Landbouwers
- Jongeren

Bovendien is een aantal keren met een brede afvaardiging van provincie- en gemeenteamtbe-naren gesproken en is getoetst of de LOS 'op de goede weg' was. Tenslotte heeft de aftre-dende LAG Zuidoost-Drenthe in twee evaluatie-bijeenkomsten (18 november en 14 december 2022) een voorschot op de nieuwe LOS gegeven. Ook leerpunten uit het evaluatieonderzoek van de RUG (april 2023) zijn meegenomen in de ontwikkeling van de nieuwe LOS.

Op 26 januari 2023 is een webinar georganiseerd voor iedereen die aan de voorbereidende gesprekken en bijeenkomsten voor de LOS heeft deelgenomen. Hierin werd de concept LOS toegelicht en was feedback mogelijk. In het voorjaar is alle input verwerkt tot deze LOS, inclusief revisierondes door gemeenten en LAG.

Status

De LAG heeft in haar bijeenkomst van 5 april 2023 de concept-LOS vastgesteld en aan de provincie aangeboden. Op 11 juli heeft het college van Gedeputeerde Staten van de Provincie Drenthe de LOS vastgesteld.

1.4. Verbeteringen LEADER 2023-2027 ten opzichte van LEADER 2016-2022

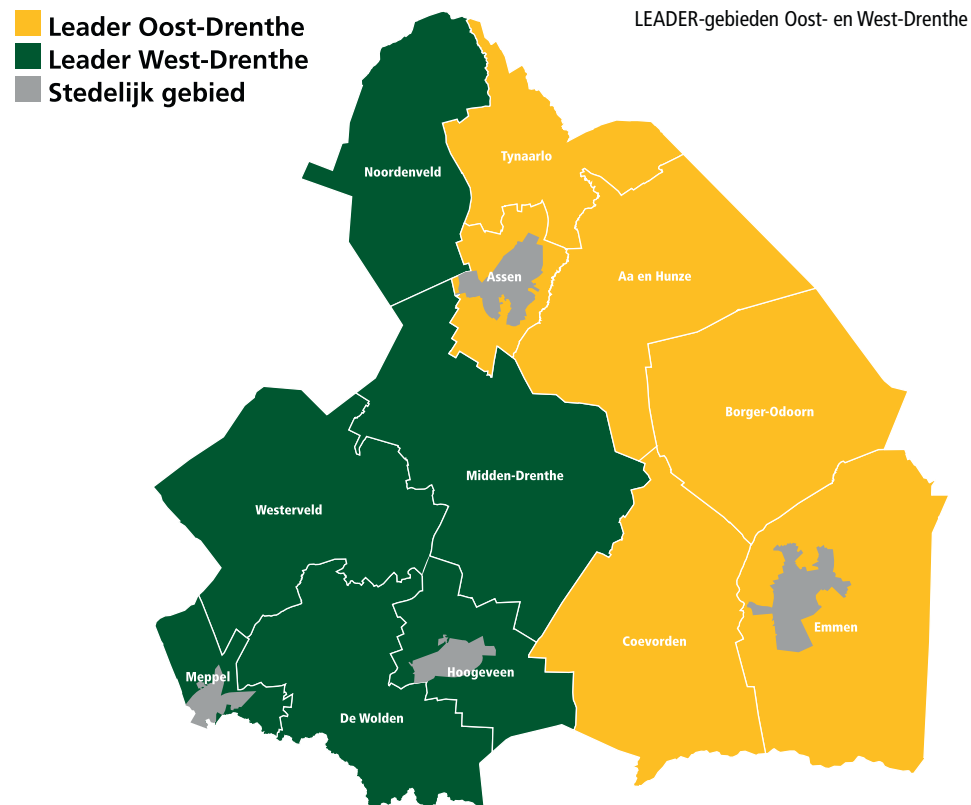
LEADER is niet nieuw in Oost-Drenthe. Ook in de vorige periode 2016-2022 heeft een groot deel van het gebied (het toenmalige LEADER-gebied Zuidoost-Drenthe met daarin de gemeente Emmen, Coevorden, Borger-Odoorn en het veengedeelte van Aa en Hunze) al gebruik kunnen maken van LEADER-subsidie. Er zijn toen tientallen projecten uitgevoerd binnen de thema's leefbaarheid en economie. We benutten zowel de goede als minder goede ervaringen die zijn opgedaan voor dit LEADER-programma. Deze zijn opgehaald in gesprekken met toenmalig LAG-leden, de LEADER-coördinator en -secretaris en verschillende projectindieners. Ook de gebiedsbijeenkomsten en bijeenkomsten met medewerkers van provincie en gemeenten hebben input opgeleverd. We hebben daarnaast jaarverslagen en zelfevaluatie van de LAG geraadpleegd. Tot slot hebben we leerpunten gehaald uit het onderzoek dat de RUG in opdracht van de vorige LAG heeft uitgevoerd.

De wijzigingen in dit programma, ten opzichte van het vorige programma, gaan vooral over de procedure en het proces. Een veelgehoorde klacht was dat het aanvragen van een LEADER-subsidie omslachtig en ingewikkeld is. We gaan initiatiefnemers beter begeleiden bij het ontwikkelen van projecten, onder andere door een duidelijker stappenplan met meer mogelijkheden voor feedback op het project. We sturen we meer aan op het laten pitchen van initiatiefnemers aan de LAG. Daarnaast maken we de aanvraagprocedure in overleg met SNN eenvoudiger, met minder dubbele handelingen. Wel moeten we acteren binnen de ruimte die Europa en Nederland ons geven.

Daarnaast hebben we op basis van aanbevelingen uit het rapport van de RUG en geïnspireerd door goede ervaringen van andere LEADER-gebieden de mogelijkheid van kleine projecten toegevoegd. De kleine projecten zijn eenvoudiger aan te vragen en uit te voeren en daardoor laagdrempeliger.

Een andere wijziging is de samenstelling van de LAG. In de periode 2016-2022 bestond de LAG uit 9 personen: per gemeente een wethouder en een burgerlid, en een onafhankelijk voorzitter. Omdat het LEADER-gebied is vergroot en we nu 6 gemeenten hebben, zou dezelfde formule betekenen dat er 13 LAG-leden zouden zijn. Dat is te groot voor een slagvaardig functionerende commissie. Op basis van goede ervaringen van LEADER-gebied Zuidwest-Drenthe hebben we er voor gekozen geen wethouders meer in de LAG te hebben. In plaats daarvan zijn er 2 ambtelijke vertegenwoordigers in de LAG, aangevuld met per gemeente een burgerlid. Samen met een onafhankelijk voorzitter komt het aantal LAG-leden daarmee op 9 personen.

2. DE REGIO OOST-DRENTHE

2.1 Gebiedsbegrenzing

Deze Lokale Ontwikkelingsstrategie (LOS), dit gebiedsplan, heeft betrekking op LEADER-gebied Oost-Drenthe. Oost-Drenthe bestaat uit de gemeenten Assen (alleen het plattelandsg gebied), Tynaarlo, Aa en Hunze, Borger-Odoorn, Coevorden en Emmen (alleen het plattelandsg gebied).

Keuze afbakening LEADER-gebied

In de vorige periode was LEADER geënt op leefbaarheid en economie. Als je kijkt naar die thema's van die periode was Zuidoost-Drenthe een logisch afgebakend gebied, omdat op deze thema's een uitdaging lag in de regio. De afgelopen jaren zijn die verschillen echter kleiner geworden en is er (door LEADER maar ook door de Regiodeal Zuidoost-Drenthe) al veel in gang gezet om de leefbaarheid te verbeteren.

De komende jaren worden er door met name de Provincie Drenthe grote opgaven uitgevoerd op het platteland. Het gaat om de opgaven voor stikstof, natuur, water, energie en wonen.

We zien LEADER als een manier om het gebied met zijn bewoners en organisaties een positie te geven als tegenwicht op de zware gebiedsprocessen die vanuit de provincie worden uitgevoerd. Met LEADER hebben de bewoners de regie.

In deze periode schrijft Europa bredere thema's voor. We hebben opnieuw gekeken naar de doelen en verbrede thema's in relatie tot de keuze van de omvang en locatie van het LEADER-gebied.

Vervolgens hebben we bij het opstellen van de LOS de thema's en focus breed gehouden. We hebben vele gesprekken gevoerd met inwoners, ondernemers en organisaties om op te halen wat er speelt. Ondernemers en inwoners van Tynaarlo ervaren vergelijkbare knelpunten als ondernemers en inwoners van Coevorden. Qua inhoud van deze thema's zien we dat er op het hele platteland van Drenthe dezelfde problematiek speelt op het gebied van onder andere biodiversiteitsverlies, klimaatverandering, economie.

Door de verbreding was het niet logisch om Tynaarlo, (het plattelandsgebied van) Assen en het zanddeel van Aa en Hunze uit te sluiten. Daar spelen ook de verbrede thema's en worden door de provincie grote opgaven uitgevoerd. We hebben er daarom voor gekozen het LEADER-gebied te vergroten tot Oost-Drenthe.

In het LEADER-gebied Oost-Drenthe wonen ruim 170.000 mensen (bron: Drenthe in cijfers/ Provincie Drenthe 2022). Zij – burgers, boeren, ondernemers, organisaties – vormen de doelgroep van deze gebiedsstrategie, zij zijn samen de stakeholders van de regio voor, met en door wie de strategie in concrete actie wordt omgezet.

Aantal kernen en inwoners LEADER-gebied Oost-Drenthe

Gemeente	Aantal kernen	Aantal inwoners
Emmen plattelandsgebied	23 dorpen en 12 buurtschappen	50.000
Coevorden	stad en 28 dorpen	35.230
Borger-Odoorn	25 dorpen	25.240
Aa en Hunze	35 dorpen	25.300
Tynaarlo	18 dorpen	34.190
Assen plattelandsgebied	8 dorpen en 4 buurtschappen	1.100

Bron: Drenthe in cijfers/Provincie Drenthe

Naast de kenmerkende culturele, landschappelijke en ruimtelijke overeenkomsten, hebben de Drentse dorpen hun sterke sociale cohesie en actief verenigingsleven gemeen. Over het algemeen zien bewoners naar elkaar om. Dit naoberschap dat van oudsher bij de Drentse kernen hoort krijgt vandaag de dag een moderne vorm door de vele burgerinitiatieven. De kernen lijken dus op elkaar. Tegelijkertijd heeft elk dorp en elke buurtschap zijn eigen unieke kenmerken, qua vorm, ligging, bouw, ontstaansgeschiedenis, tradities en festiviteiten,

omgangsvormen en gebruiken. Denk alleen al aan de dorpen op het zand en die op het veen. De dorpen in Tynaarlo en het buitengebied van de gemeente Assen hebben veelal een andere dynamiek dan het platteland van Zuidoost-Drenthe.

Hoewel de ruimte in Drenthe en de initiatiefrijke van de dorpen onbegrensde mogelijkheden lijken te bieden om leefbaarheid en vitaliteit in de regio te behouden en te versterken, staan voorzieningen onder druk. Het vertrek van jongeren baart zorgen, de krapte op de arbeidsmarkt is (mede door stijgende demografische druk) nijpender dan elders in het land, versterking van het MKB is nodig en klimaat, duurzaamheid en biodiversiteit staan veelal nog niet nummer 1 op de prioriteitenlijst.

Het zijn deze knelpunten die de LOS agendeert en die de rode draad vormen tussen de dorpen en ook tussen het zuidoosten en het noordoosten van Oost-Drenthe. LEADER wil kansen rond deze knelpunten stimuleren en faciliteren. De regio Oost-Drenthe bruist van de initiatieven, blinkt uit door veranderkracht en heeft de vitaliteit die nodig is om kansen te verzilveren.

2.2 Gebiedsanalyse

In het proces van totstandkoming van de LOS is een uitgebreide analyse gemaakt van de huidige staat van Oost-Drenthe. Het onderzoek is gebaseerd op statistische gegevens, de gesprekken met stakeholders, ambtenaren en bestuurders, en de gebiedsbijeenkomsten. Vanwege de leesbaarheid en omvang van de LOS is de analyse hieronder kort weergegeven. De volledige gebiedsanalyse met alle cijfermatige onderbouwing is beschikbaar via www.LEADERdrenthe.nl/gebiedsanalyse.

Bevolking

Er overlijden meer Drenten dan er geboren worden en jongeren trekken weg, naar studies en werk elders in het land. Drenthe kampt met vergrijzing en ontgroening. Ondanks een zeer voorzichtig stijgende bevolkingsomvang op dit moment (2022), zal de komende decennia het

aantal inwoners in Oost-Drenthe afnemen. De verwachting is dat er rond 2050 30.000 minder mensen in Drenthe wonen dan nu. Mede hierdoor staat het voorzieningenpeil onder druk.

Sociale samenhang, burgerkracht en leefomgeving

Drenthe behoort – met Friesland en Zeeland – tot de gelukkigste provincies van ons land. (bron: CBS Statistische trends 2020 – regionale verschillen in geluksbeleving 2013-2020). De cohesie in de Oost-Drentse dorpen is groot. Driekwart van de inwoners heeft minimaal wekelijks contact met anderen, 83% vindt dat burgers zich moeten inzetten voor de leefbaarheid in het dorp. (Bron: CBS en Drents panel.) Tegelijkertijd zet polarisatie de sociale cohesie in de dorpen onder druk. Ruim 30% van de Drenten heeft geen vertrouwen in de Tweede Kamer, de politie en de rechters. Dit is ook duidelijk geworden in de uitslag van de provinciale verkiezingen van maart 2023: de BoerBurgerBeweging is de grootste partij van Drenthe geworden. Voor een groot deel is dat waarschijnlijk omdat zij het gevoel van de burger ('we worden niet gehoord') goed weet te vertalen.

Bijna alle dorpen hebben een dorps huis of een sportaccommodatie, voor ontmoeting en als broedplaats voor initiatieven en acties. De ontwikkeling van de bevolking – krimp, ontgroening, vergrijzing – zet deze voorzieningen wel onder druk, net zoals ook de detailhandel/supermarkt, het openbaar vervoer, de basisscholen. Dorpse zorginitiatieven en zorgcoöperaties staan dicht bij de zorgvrager en ontlasten de professionele zorg, hoewel dorps zorg ook steeds vaker op het terrein van de formele zorg actief wordt.

Economie, arbeidsmarkt en inkomen

Het MKB is – net als in de rest van Nederland – een belangrijke kurk voor de regionale economie en de grootste banenmotor. De zorg is de grootste werkgever. Net als in de rest van Nederland kampen Drentse werkgevers met personeelskrapte, in onze regio versterkt door bevolkingsdaling en vergrijzing.

Ondanks dat het goed gaat met de Drentse economie, merken we ook in onze regio de gevolgen van de oorlog in Oekraïne en de nasleep van corona. Denk aan verschuivingen van beroepsbevolking naar andere sectoren, verstoring van toeleveranties, hoge schulden bij bedrijven, het haperen van de energieleverantie met prijsstijgingen voor energie en andere producten en inflatie tot gevolg. Daarnaast is er sowieso sprake van een mismatch op de arbeidsmarkt. Samenwerking tussen overheid, onderwijsinstellingen en bedrijven is van belang om vraag en aanbod goed af te stemmen en bij te sturen en te werken aan een wendbare beroepsbevolking. Jongeren zijn nog steeds extra kwetsbaar op de arbeidsmarkt, ze werken veelal op flexibele of tijdelijke arbeidscontracten en via uitzendbureaus – 75% van de jonge Drentse werknemers heeft hiermee te maken – en in sectoren die het in coronatijd extra moeilijk hebben gehad zoals de horeca en de detailhandel.

Een bijzondere en veel kansen biedende sector is de vrijetijdseconomie. Drenthe als 'oer'-gebied, met natuur, ruimte en rust, is een sterk product. Verdere vitalisering en productontwikkeling kunnen inspelen op de voortdurend veranderende markt, waarin beleving een steeds grotere rol speelt. Hiervoor zijn samenwerking (bijvoorbeeld met de landbouw – zie onder), experimenten, innovatie en veerkrachtig ondernemerschap een must. Spreiding over Drenthe – bijvoorbeeld ook naar het veenkoloniaal gebied – en meer diversiteit in het aanbod zijn belangrijke aandachtspunten voor de sector.

De recent aangekondigde maatregelen om de stikstofemissies te beperken, bieden – al dan niet tijdelijk – weinig ruimte voor economische ontwikkeling, infrastructurele maatregelen, de bouw van nieuwe woningen en nieuwe duurzame energieprojecten.

Landschap, landbouw, klimaat, biodiversiteit en duurzaamheid

Drenthe kenmerkt zich door fraai landschap, een oppervlakte aan natuur- en bosgebied van 18% van de provincie (landelijk 15%), bijzondere landschapselementen en weinig 'horizontvervuiling'. De natuur staat echter onder druk door de stikstofproblematiek en effecten van klimaatverandering (droogte en meer natuurbranden). Het landschap is aan slijtage onderhevig; landschapselementen verdwijnen door onder meer schaalvergroting.

Klimaatverandering zorgt ook in Drenthe voor hogere temperaturen, meer droogte, meer zware regenval. De effecten daarvan worden in toenemende mate in diverse sectoren merkbaar. Landbouwgewassen hebben te maken met droogte- zowel als waterschade. Zowel de klimaatverandering als de energiearmoede maken de transitie naar duurzame energie noodzaak.

Duurzaamheid heeft baat bij een circulaire economie, waarin hoogwaardige grondstoffen met een lange levensduur bewuster, langer en steeds opnieuw kunnen worden gebruikt. Drie aspecten spelen een rol bij het verminderen van de CO₂-uitstoot: energiebesparing, het overstappen naar duurzame energiebronnen en het vastleggen van CO₂ (door onder meer bosaanplant). In Drenthe wordt op alle drie ingezet.

Landbouw is een belangrijke sector in Oost-Drenthe. Met ruim 60% landbouwgrond van het totale areaal grond in Drenthe is de agrarische sector een bepalende factor rond werken, wonen en leven. Boerenbedrijven zullen de komende jaren transformeren, door verbreding, extensivering en/of innovatie.

2.3 SWOT

In de vorige paragraaf maakten we een analyse van Oost-Drenthe aan de hand van verschillende thema's. Van de sterktes, de zwaktes, de kansen en de bedreigingen op het Oost-Drentse platteland is een SWOT-analyse gemaakt (SWOT = strengths, weaknesses, opportunities, threats).

Met name aan de kant van de kansen en bedreigingen zien we de mogelijkheid om met LEADER het verschil te maken. Het gaat over onderwerpen waar je op de kleine schaal waarop LEADER actief is een bijdrage kunt leveren aan dat onderwerp. Er zijn ook kansen en bedreigingen die via andere programma's worden uitgevoerd (bijv. aanleg van natuur en omvorming landbouw). Inzet van LEADER-middelen is daarbij minder efficiënt. In de tabellen zijn de onderwerpen waar we met LEADER aan willen werken vetgedrukt weergegeven. Deze verwerken we vervolgens in hoofdstuk 3 tot doelen en een actieplan.

LEEFBAARHEID EN SOCIALE SAMENHANG			
STERKTES	ZWAKTES	BEDREIGINGEN	KANSEN
Sterke sociale structuur, naoberschap, veel burgerkracht en initiatieven, Right to Challenge, dorpsvisies en gebieds-plannen Aantrekkelijk woonklimaat, hoge waardering, geluk Veel accommodaties/ontmoetingsplekken	Afbrokkeling cohesie, polarisatie, afhaken, wantrouwen in de overheid Deels kwetsbare groepen, (intergenerationale) armoede (m.n. veengebied), mensen 'die niet meer mee kunnen komen' Genderongelijkheid Jeugd heeft het moeilijk (mentaal, wonen, opleiding, werk, recreatie) Afname voorzieningen: detailhandel, horeca, OV, diensten Verkeersveiligheid/landbouwverkeer	Komende decennia afname bevolking, vergrijzing, ontgroening, demografische druk Groot woningtekort, deel (particuliere) voorraad verouderd, energetische prestatie zwak in een deel van de voorraad – en in dorps accommodaties (energie-armoede) Minder draagvlak voorzieningen Afname van de zorg terwijl de zorgvraag toeneemt Eenzaamheid door digitalisering en 'alles aan huis'	Positief migratiesaldo Burgerkracht voor dorpsopgaven en onder druk staande voorzieningen, waaronder de zorg – initiatieven breed ondersteunen, o.a. m.b.t. de jeugd Dorpsaccommodaties, omnisportvoorzieningen, evenemententerreinen, diensten naar het dorp(shuis) halen, dorpshuis is huis van het dorp Brede inclusie agenda – mensen met een beperking, mensen van kleur, mensen met een laag inkomen/in armoede, (integreren van) nieuwe Drenten, lhbtqi+, genderongelijkheid – zoek oorzaken, inventariseer kansen; iedereen doet mee en iedereen doet ertoe (Nieuwe) woonoplossingen voor starters en ouderen, herbestemming maatschappelijk/particulier vastgoed/appartementen in boerderijen, bijbouwen op privéterreinen, kangoeroewoningen, tiny houses Innovatieve vervoersoplossingen, vervoerhubs (o.a. langs de N34), deelmobiliteit – N34, Nedersaksenlijn. Mobiliteit ook bekijken vanuit verkeersveiligheid/30 km zones etc.

NATUUR EN BIODIVERSITEIT

STERKTES	ZWAKTES	BEDREIGINGEN	KANSEN
Weids landschap, akkers, weilanden, bos, hei – zand en veen; veel natuur- en bosgebied, 14 Natura 2000-gebieden	Uitbreiding industrie negatief effect landschapsbeleving	<p>Droogtestress en wateroverlast</p> <p>Lage grondwaterstand, daling veenbodem, uitstoot CO2</p> <p>Afname kwaliteit oppervlaktewater</p> <p>Verlies biodiversiteit</p> <p>Verlies landschapselementen</p> <p>Te grote recreatiedruk</p> <p>Stikstof</p>	<p>Geopark kan een grotere rol pakken in het versterken van het landschap</p> <p>Natuurontwikkeling en -beleving/rol R&T en op juiste openstellen natuur, speelnatuur, leren en kennis delen – realisatie dat er veel partijen nodig zijn om een systeem te veranderen</p> <p>Nieuw beheer + aanplant landschapselementen/agrarisch natuurbeheer/biodivers beheer openbaar groen (o.a. bermen), heggen, fruitbomen langs de weg, in aanvulling op de provinciale opgaven en programma's</p> <p>Bosaanplant (uit de lucht halen van CO2)/bomenhub o.a. van opslag bos – tiny forests, 100.000 bomen plan – boeren en burgers verzorgen en versterken samen de natuur</p> <p>Water besparen en vasthouden, ook in kleinschalige initiatieven</p> <p>Natuurgebieden met elkaar verbinden</p>

ECONOMIE, ARBEIDSMARKT, INKOMEN

STERKTES	ZWAKTES	BEDREIGINGEN	KANSEN
<p>Industrie, vrijetijdseconomie krachtige sectoren, MKB banenmotor</p> <p>Goed MBO-onderwijs, goede match met arbeidsmarkt/bedrijfsleven; sterke ecosystemen in de regio (RGA, Regio Zwolle)</p> <p>Toename startende ondernemers</p> <p>Regio met eigen voedselproductie</p> <p>Dalende werkloosheid en aantal mensen in de bijstand</p>	<p>Laag BRP</p> <p>Private R&D uitgaven en innovatie relatief laag (Economische Barometer Noord-Nederland)</p> <p>Kwetsbaar Middenbedrijf, ZZP'ers, detailhandel</p> <p>Kwetsbaren op de arbeidsmarkt – relatief veel jeugd werkzoekend (met name Assen, Emmen, Borger-Odoorn), grotere afstand tot de arbeidsmarkt, gemiddeld lagere opleiding (met name Zuidoost-Drenthe)</p> <p>Braindrain en dun palet hoger onderwijs</p>	<p>Grote personeelskrapte, versterkt door demografische druk, tegelijkertijd groep die aansluiting op de arbeidsmarkt mist</p> <p>Krapte materialen/grondstoffen</p> <p>Bedrijventerreinen bijna vol</p> <p>Stikstofdossier heeft gevolgen voor landbouw, bouw, infra/transport</p> <p>Inflatie/prijsstijgingen/energiecrisis (en netcongestie) brengt huishoudens in de problemen en heeft impact op bedrijven</p>	<p>Groene, circulaire en digitale economie</p> <p>Samenwerken/netwerk, kennis delen, korte ketens, gezamenlijke verkooppunten en marketing, 'lokaal halen', nieuwe markten en doelgroepen, innovaties o.a. a.g.v. stikstofdossier (ook breed ventileren – open dagen)</p> <p>Statushouders ondersteunen richting werk en ondernemerschap</p> <p>Aanpak detailhandelcentra dorpen, nieuwe lokale winkel- en horecaconcepten</p> <p>Footloose bedrijvigheid, meer thuis werken; woonfunctie krijgt grotere economische betekenis</p> <p>Skillsgerichte arbeidsmarkt inzetten op om- en bijscholing gericht op (nieuwe) vaardigheden; haal scholen bij bedrijven 'in huis'</p> <p>Innovatieve invulling vrijkomend maatschappelijk en particulier vastgoed (ook inzetbaar voor kleine bedrijven)</p>

KLIMAAT, ENERGIE EN DUURZAAMHEID

STERKTES	ZWAKTES	BEDREIGINGEN	KANSEN
1 op de 3 woningen in de regio heeft zonnepanelen – Drenthe is landelijk topscorer	In Drenthe wordt meer gas en elektra gebruikt dan elders in het land, energiearmoede	Niet iedereen kan verduurzaming betalen <i>Netcongestie houdt nieuwe ontwikkelingen tegen, zowel grootschalige projecten als lokale projecten van bijvoorbeeld dorpscoöperaties</i>	<p>Energiebesparing, overstappen naar duurzame energiebronnen, uit de lucht halen van CO2 door gevarieerd bos. Stimuleren bedrijventerreinen om klimaatadaptief en op het gebied van energie zelfvoorzienend te worden</p> <p>Drenten nemen verantwoordelijkheid voor de aanpak van de verduurzaming, sociale energietransitie (2e Dalen), kleine coöperaties voor lokaal opgewekte energie ook voor lokale economie, bieden oude NAM-locaties kansen voor aardwarmte?</p> <p>Dorpsaccommodaties behouden door duurzame energie</p> <p>Minder zonnepanelen op land, meer op daken/collectief</p> <p>Circulaire economie, reduce/re-use/recycle, repaircafé's, ander afvalregime</p>

RECREATIE EN TOERISME

STERKTES	ZWAKTES	BEDREIGINGEN	KANSEN
<p>Sterke positionering van Drenthe als vrijetijdspovincie, 'oer' en authentiek – die branding ook hanteren voor wonen en werken</p>	<p>Horeca loopt terug</p> <p>Eenzijdig R&T aanbod, o.a. vakantieparken</p> <p>R&T ondernemers staan onder druk (personeel, inflatie, energieprijzen) – er is beperkt investeringskracht voor klimaatadaptatie (o.a. drainagesystemen die onderlopen terreinen bij wateroverlast moeten voorkomen) – financieringsstroom nodig</p> <p>Beperkingen t.a.v. activiteiten/evenementen door stikstofdossier e.a. milieueisen</p>	<p>Personeelskrapte o.a. nog a.g.v. corona en ook omdat het werk in de vrijetijdseconomie veelal (door de jonge werknemers) als bijbaan wordt gezien</p> <p>Energiecrisis</p> <p>Te veel druk op kwetsbare natuur</p>	<p>Groeimarkt, minder vliegvakanties, toename behoefte aan duurzame vakanties</p> <p>Veel stakeholders, waaronder overheden en dorpsgemeenschappen, hechten groot belang aan de vrijetijdseconomie; de groeimarkt-situatie biedt kansen voor veerkrachtige vakantieparken, voor het verduurzamen van R&T bedrijven en het inrichten van het terreinbeheer op hittestress en wateroverlast, voor biodiversiteit tot op het terrein (bos, water)</p> <p>Infrastructuur van wandel- en fietspaden, ecotours – mensen verleiden z.s.m. de auto uit te gaan – OV, vervoershubs (N34)</p> <p>Dorpen met burgerkracht aantrekkelijk maken/houden, inzetten op identiteit, rustpunten en i.s.m. WMD watertappunten creëren</p> <p>Beleefbaar maken natuur/educatie/events/hotspots</p> <p>Landbouwers die op diverse manieren R&T initiatieven nemen, ook vanuit trots op het boerenbedrijf</p> <p>Ontwikkeling/ontsluiting van de veenkoloniën op recreatief gebied, het verhaal van het veen vertellen</p> <p>Zoneren van recreatie; kwetsbare natuur ontzien</p>

LANDBOUW

STERKTES	ZWAKTES	BEDREIGINGEN	KANSEN
<p>Landbouw economisch belang in Drenthe, beleving van het landschap, trots, boeren van oudsher landschap-beheerders, nog veel gemengd bedrijf (akkerbouw/veeteelt)</p>	<p>Eenzijdigheid, vershraling, lage biodiversiteit weilanden en akkers door monocultuur</p> <p>Bodemvruchtbaarheid staat onder druk</p>	<p>Droogtestress en wateroverlast</p> <p>Kloof boer-burger: onbegrip en kans op polarisatie</p> <p>Kunstmest, bestrijdingsmiddelen, zware machines</p>	<p>Duurzame bedrijfsvoering, circulaire landbouw, natuurinclusief werken, minder afhankelijk van chemische bestrijdingsmiddelen, agrarisch natuurbeheer/landschapselementen (en kennis daaromtrent delen), boeren ondersteunen bij transitie, o.a. m.b.t. de tweejarige overgangperiode, ook steun voor kleinschalige initiatieven m.b.t. bv strokenteelt, biodiversiteit en water</p> <p>Korte voedselketens, voedselakkoorden, ook t.b.v. de horeca, boerderijwinkel 2.0 (Vershuis, 'Boertsoeper'); inventariseer kansen v.w.b. verbinden en aanleveren</p> <p>Schuren en stallen benutten – niet meer in gebruik: bv kleine appartementen, kleine bedrijvigheid; nog in gebruik: zonnepanelen en verdienmodel/delen</p> <p>Blauwe en groene diensten</p> <p>Landbouw als sociale onderneming met mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt</p> <p>Landbouwers met initiatieven in de R&T sector</p> <p>Bewustwording/educatie/open dagen/events m.b.t. landschapselementen, natuur en biodiversiteit, akkerbouw en veeteelt, voedsel (herkomst, productie)</p> <p>Gebiedsplannen samen met het dorp, verbinden van het dorp en omliggend landbouwgebied</p> <p>Gesprek/debat gaande houden, samen i.p.v. polarisatie, gezamenlijk de strijd om de ruimte tackelen</p>

2.4 Aansluiting bij het NSP

Behoeften

Niet op alle ontwikkelingen op het platteland kan LEADER invloed hebben. Een deel van de opgaven van Oost-Drenthe wordt door provinciale programma's uitgevoerd. Denk hierbij aan de aanleg van natuur, de transitie van de landbouw en de aanpak van de stikstofproblematiek. Via de bottom-up werkwijze van LEADER kunnen inwoners en organisaties bijdragen aan een beperkt aantal thema's en onderwerpen. Als je door de ooghalen heen bekijkt welke dat zijn, gaat het vooral over samenwerken. Zowel samenwerking op sociaal vlak als samenwerking in de economie. Dit sluit aan bij de belangrijkste behoeften ('prioritaire needs') uit het Nationaal Strategisch Plan:

- N.23 Aantrekkelijker platteland voor wonen en recreëren
- N.24 Aantrekkelijker ondernemers- en werkklimaat

Het gaat over zelf regie en verantwoordelijkheid nemen, over samen sterker staan en elkaar versterken. Over nieuwe samenwerkingsvormen in coöperaties en informele netwerken op thema's die overheden niet of niet zelf meer kunnen uitvoeren. Dit zijn de thema's waar LEADER in de periode 2023-2027 op zal focussen. Een groot deel van het LEADER-programma gaat over deze sociaal-economische doelen.

Daarnaast is Oost-Drenthe een groen gebied met veel natuur, landbouw en ontwikkelingen op het gebied van duurzaamheid en energie. Het andere deel van het LEADER-programma sluit aan bij de overige behoeften uit het Nationaal Strategisch Plan, met name:

- N.13 Klimaatadaptatie: lagere ecologische, economische schade en waterkwaliteit
- N.14 Opwekken duurzame energie en energiebesparing
- N.18 Meer en herstel van biodiversiteit
- N.19 Behoud en herstel van cultuurlandschappen

In de randen van de overheidsprogramma's op het gebied van klimaat, duurzaamheid en biodiversiteit (zoals het PPLG) is ruimte voor innovatie en kleinschalige initiatieven op deze

thema's. De initiatieven dragen bij aan de transitie naar een toekomstbestendig, groen, circulair Oost-Drenthe en het vergroten van bewustwording, draagvlak en eigenaarschap hiervoor. LEADER is hierbij niet concurrerend op andere programma's maar aanvullend en versterkend.

EU-doelen

De EU schrijft voor dat de doelen voor LEADER aansluiten bij een aantal toegestane doelen zoals beschreven in het NSP. Oost-Drenthe kiest ervoor om aan te sluiten bij de volgende NSP-doelen:

- F** Bijdragen tot het tot staan brengen en ombuigen van biodiversiteitsverlies, tot versterking van ecosysteemdiensten en tot de instandhouding van habitats en landschappen.
- H** Bevordering van de werkgelegenheid, groei, gendergelijkheid, waaronder deelname van vrouwen in het boerenbedrijf, sociale inclusie en lokale ontwikkeling in plattelandsgebieden, ook in de circulaire bio-economie en de duurzame bosbouw
- J** Horizontale doelstelling: de sector moderniseren door kennis, innovatie en digitalisering in de landbouw en in plattelandsgebieden te stimuleren en te delen, en het benutten daarvan bevorderen.

2.5 Krachtenanalyse

Een korte schets van de positie – en de ontwikkeling daarin – van de verschillende actoren in Oost-Drenthe ten opzichte van het ontwikkelingsperspectief.

Bewoners

Bewoners zijn een primaire partij waar het gaat om de vitalisering van de regio. De dorpen in Drenthe zijn initiatiefrijke en ook betrokken bij door anderen genomen lokale en regionale initiatieven. De meeste dorpen beschikken over een Vereniging Dorpsbelangen of Plaatselijk Belang. Initiatiefrijke bewoners zijn heel belangrijk bij de uitvoering van LEADER: zonder initiatieven geen succesvol programma. Waar nodig zullen initiatieven worden gestimuleerd en

ondersteund door de organisatie rondom LEADER. Inwoners die afgehaakt zijn of om andere redenen niet mee doen worden gestimuleerd om bij te dragen en weer mee te doen.

Overheid

De provincie en bij LEADER Oost-Drenthe behorende gemeenten, Tynaarlo, Assen, Aa en Hunze, Borger-Odoorn, Coevorden en Emmen zijn nauw betrokken bij de totstandkoming van de LOS en bij initiatieven van burgers en ondernemers in de regio. Ook dragen ze financieel bij aan LEADER. De Provincie Drenthe zal, op aangeven van de LAG, de beschikkingen verlenen voor de gehonoreerde initiatieven. Ondernemers en inwoners zijn bij de lokale LEADER-initiatieven aan zet. Overheden hebben een faciliterende rol, waarbij de draagkracht van dorpsgemeenschappen niet overschat mag worden. Daarnaast heeft de provincie ook een rol in het uitvoeren van de eerder genoemde grote gebiedsprogramma's zoals het Provinciaal Programma Landelijk Gebied (PPLG). Hierin zijn Rijksdoelstellingen op het gebied van klimaat, landbouw, water, bodem en natuur opgenomen.

Bedrijfsleven (Recreatie & Toerisme, Landbouw en overige sectoren)

Ondernemers zijn een primaire partij bij de ontwikkeling van een regio. Ondernemers in de LEADER regio zijn actief, financieren mee bij veel lokale initiatieven en zullen ook een co-financierende rol spelen in LEADER-projecten. Het midden- en kleinbedrijf in Drenthe is een factor van belang bij de uitvoering van deze LOS.

Recreatie & Toerisme

Ondanks het grote aantal toeristen staat de vitaliteit van diverse toerisme- en recreatiebedrijven onder druk. Drenthe was één van de eerste recreatieprovincies van Nederland en zal zich de komende jaren aan moeten passen aan de veranderende markt en samenleving. De impact van corona, het personeelsgebrek en de hoge energiekosten beperken de financiële ruimte van de bedrijven.

Landbouw

De agrarische sector is een belangrijke economische sector in Oost-Drenthe en ook bepalend voor het landschap en de leefbaarheid in het landelijk gebied. De komende jaren zullen

er, onder andere als gevolg van de stikstofopgave en de veranderingen in het Europees Landbouwbeleid, veel veranderingen plaatsvinden in deze sector. De Provincie Drenthe heeft hier een grote rol in via gebiedsprogramma's. Daarnaast kunnen landbouwers kleine initiatieven en innovaties in gang zetten, al dan niet in samenwerking met dorpen en inwoners. Ook in het kader van verbreding van de landbouwbedrijven kunnen landbouwers via LEADER projecten uitvoeren.

Beheerders van natuurterreinen

De beheerders van de vele prachtige natuurterreinen van Oost-Drenthe, zoals Natuurmonumenten, Staatsbosbeheer, Het Drents Landschap hebben met name in de Natura 2000-gebieden een grote taak om te voldoen aan de internationale eisen op het gebied van instandhouding van soorten. Mogelijk kunnen terreinbeheerder samenwerken met landbouwers en inwoners om de biodiversiteit van hun terreinen of de omliggende gebieden te versterken.

Organisaties

Een heel diverse groep actoren wordt gevormd door woningcorporaties, welzijnsinstellingen en maatschappelijke organisaties. Met elkaar zijn zij een secundaire partij in relatie tot de plattelandsontwikkeling. Veel burgerinitiatieven zullen bij de uitwerkingen van hun plannen de instellingen nodig hebben op verschillende niveaus. Net als de overheid dragen de instellingen bij aan initiatieven, door ze te faciliteren en te ondersteunen. Daarnaast kunnen ze ook zelf initiatieven opzetten die bijdragen aan de doelen van LEADER.

3. DOELEN & ACTIEPLAN

3.1 Doelen

In hoofdstuk 2 zagen we een schets van Oost-Drenthe. Hoe staat de regio ervoor en wat kunnen we voor de komende decennia verwachten? Waar moet Oost-Drenthe zich schrap zetten en waar kan het een offensief beginnen? In de SWOT-analyse overheersen in ieder geval de kansen. In dit hoofdstuk vertalen we de sterktes, de zwaktes, de bedreigingen en de kansen naar doelen en maatregelen. Het zijn de uitdagingen waar Oost-Drenthe mee aan het werk moet en de kaders waarbinnen in de nieuwe LEADER-periode initiatieven ondersteuning kunnen vragen.

Voor de periode 2023-2027 wordt –op basis van de analyse/de SWOT, de gesprekken met stakeholders in de regio, de gebiedsbijeenkomsten en vanuit de toegestane Europese doelen en needs ingezet op het hoofddoel:

We werken aan een toekomstbestendig platteland waar je prettig kunt wonen, leven en werken. Dit bereiken we middels noaberschap 2.0, met nieuwe vormen van samenwerking tussen inwoners, dorpen, overheid en organisaties. Iedereen doet mee en draagt zijn steentje bij.

Het hoofddoel wordt opgesplitst in thematische doelen. Daarbij sluiten we aan bij de behoeften ('needs') uit het NSP zoals ook verwoord in paragraaf 2.4. We hebben de keuze gemaakt om te werken aan doelen waarbij wij inschatten dat de bijdrage door de LEADER-aanpak goed werkt. De doelen zijn op basis van belang en urgentie geprioriteerd. Achter elk doel staat bovendien vermeld bij welke behoefte uit het NSP het doel aansluit. De thematische doelen worden hierna uitgewerkt in maatregelen per doel.

Thematische doelen:

- A. Toekomstgerichte economie (N.24)
- B. Samen leven en wonen (N.13, N.15, N.16, N.23)
- C. Versterken biodiversiteit en landschapskwaliteit (N.23, N.18, N.19)
- D. Klimaatadaptatie & duurzaamheid (N. 12, N.13, N.14, N.15, N.16)

In deze LOS is een heldere keuze gemaakt: het gaat om initiatieven van burgers en ondernemers in en rond de dorpen. Initiatieven moeten gekoppeld zijn aan bovenstaande speerpunten. De uitkomsten van deze bottom-up initiatieven zijn niet vooraf te bepalen. Uiteraard moeten aanvragers van een LEADER-bijdrage aangeven welke resultaten zij verwachten. Projecten bevinden zich op het grensvlak van overheid en individuele bewoners. Ze moeten toekomstbestendig zijn. En ze mogen niet haaks staan op gemeentelijk of provinciaal beleid of schadelijk zijn voor de gemeenschap of de aarde.

Voor een aantal van de doelen kan samenwerking met andere gebieden bijdragen aan de mate van succes of efficiëntie. De LAG zal zulke samenwerking stimuleren en faciliteren. Daarbij kan het gaan om thematische samenwerking in een bepaald gebied (bijvoorbeeld met LEADER-gebied West-Drenthe, in het gebied van de Regiodeal Zuidoost-Drenthe, Regio Groningen-Assen, of in de Veenkoloniën). Het bottom-up karakter staat echter wel voorop: top-down opgelegde samenwerking stimuleert zelden eigenaarschap bij inwoners.

3.2 Actieplan

Onderstaand zijn de doelen voorzien van maatregelen en acties: wat is de ambitie per doel en wat gaan we doen, op welk type initiatieven wordt ingezet. Kortom: **het actieplan**.

A. TOEKOMSTGERICHTE ECONOMIE

Doelstelling

Oost-Drenthe kent een groene en slimme economie waar rekening wordt gehouden met krapte van grondstoffen en krapte op de arbeidsmarkt. We zoeken naar toepassingen van nieuwe duurzame en/of circulaire grondstoffen. Duurzame en circulaire economie biedt voor de (transitie in de) landbouw, voor het MKB, voor de industrie in Drenthe nieuwe kansen. Drenthe is een ondernemend gebied, organisaties en ondernemers uit alle sectoren zetten zich in om klantgerichte oplossingen te bedenken voor hedendaagse uitdagingen en hun bedrijfsvoering duurzaam vorm te geven. Door samenwerking en cross-overs worden nieuwe kansen gecreëerd en benut. De vraag en het aanbod op de arbeidsmarkt is beter op elkaar afgestemd.

Aanpak/acties

We stimuleren:

- A1. Ontwikkeling van nieuwe en groene verdienmodellen en innovatieve projecten die bijdragen aan de leefbaarheid van het platteland waaronder:
 - a. duurzame bedrijfsvoering in de landbouw en het circulair werken
 - b. ondersteuning van initiatiefnemers hierbij
- A2. Initiatieven gericht op het begeleiden van agrarische bedrijven in de duurzame landbouwtransitie. Denk aan doorontwikkelen, omschakelen en verbreden.
- A3. Korte en duurzame ketens, op zowel food als non-food gebied
- A4. Initiatieven die bijdragen aan nieuwe samenwerkingsvormen, netwerken, kennis delen/broedplaatsen, het creëren van nieuwe markten of product/marktcombinaties

- A5. Initiatieven die bijdragen aan een meer gevarieerd toeristisch recreatief aanbod (jaarrond). De initiatieven moeten aansluiten bij de ambities uit het Perspectief op bestemming Drenthe 2030. We geven ruimte aan initiatieven van gezamenlijke marketing(communificatie) of recreatieve productontwikkeling waarbij het verhaal van Drenthe wordt verteld in lijn met de provinciale marketingstrategie (van Marketing Drenthe).
- A6. Initiatieven die bijdragen aan het versterken van het potentieel aanbod op de arbeidsmarkt en de wendbaarheid van de beroepsbevolking, onder meer door kwetsbare bevolkingsgroepen om- en bij te scholen rondom vaardigheden of het creëren van aantrekkelijke werkopties voor hoogopgeleiden.

Gewenste uitkomst

- Meer organisaties die beter in kunnen springen op nieuwe ontwikkelingen (innovatief karakter);
- Meer bedrijven en organisaties die groene (duurzame/circulaire) verdienmodellen/producten hebben;
- Een betere match tussen vraag en aanbod op de arbeidsmarkt;
- Meerdere nieuwe samenwerkingsverbanden, cross-overs en 'broedplaatsen' in de regio;
- Meer regionale productieketens
- Een gevarieerd en aantrekkelijk toeristisch jaarrond aanbod

B. SAMEN LEVEN EN WONEN

Doelstelling

Op het platteland van Oost-Drenthe is het plezierig samenleven, wonen en werken voor jong en oud. Ondanks de stijgende vergrijzing weten we de sociale samenhang in de dorpen te behouden: er blijven voldoende mensen die zich in willen zetten voor het dorp en de ander.

Iedereen doet mee en doet ertoe, dat vertaalt zich ook naar sociale inclusie, het bestrijden van armoede en eenzaamheid. De voorzieningen, benodigde zorg- en dienstencentra die daaraan bijdragen zijn aanwezig en vitaal. In de dorpen zijn de dorpshuizen en cultuur- en sportaccommodaties plaatsen waar men elkaar op laagdrempelige manieren ontmoet. Op gebied van wonen is er nieuw aanbod gecreëerd voor starters en ouderen.

Aanpak/acties

We stimuleren:

- B1. Doorontwikkelen en verbreden van voorzieningen die de verbinding en leefbaarheid op het platteland verbeteren en ontmoeting stimuleren (buurtcentra, ontmoetingscentra of cultuur- of sportaccommodaties binnen en buiten etc.)
- B2. Initiatieven die bijdragen aan het versterken van het voorzieningenpeil in de dorpen (winkels, horeca, culturele instellingen, innovatieve OV oplossingen, medische diensten etc.) , waaronder het opzetten van bewonersbedrijven/coöperaties.
- B3. Voorwaardenscheppende initiatieven ten behoeve van meer woongelegenheid voor met name starters en ouderen, bijvoorbeeld door herbestemming.
- B4. Initiatieven die bijdragen aan vitaliteit, breed welzijn, nieuwe leefstijl (waaronder nieuwe zorgconcepten en zorgcoöperaties)
- B5. Initiatieven die bijdragen aan de verbinding tussen alle bewoners, onder meer door integratie van nieuwe Drenten, het tegengaan van eenzaamheid en het versterken van zelfredzaamheid en sociale inclusie
- B6. Initiatieven rondom en van jongeren die bijdragen aan de brede welvaart van de plattelandsjeugd
- B7. Initiatieven die bijdragen aan het versterken van de culturele beleving op het platteland

Gewenste uitkomst

- Versterking en verbreding van voorzieningen die verbinding en leefbaarheid op het platteland versterken;

- Beter uitgewerkte initiatieven voor nieuwe woonconcepten voor met name starters en ouderen;
- Verbeteren van de leefbaarheid en de sociale inclusie van alle inwoners;
- Meer ondernemende bewoners rondom de maatschappelijke thema's.
- Meer zelfredzame inwoners, die daardoor bijvoorbeeld langer zelfstandig kunnen blijven wonen;
- Vermindering van polarisatie;
- Verbetering van de culturele infrastructuur in de regio.

C. VERSTERKEN BIODIVERSITEIT EN LANDSCHAPSKWALITEIT

Doelstelling

Bewoners zijn trots op het Drentse landschap en zetten zich in voor versterking van de biodiversiteit. Samenwerkingsprojecten in en rond de dorpen leiden tot meer landschapskwaliteit en versterking van de landschapsstructuur. Gebiedsplannen van dorpsbewoners, ondernemers/boeren, waterschappen en andere organisaties hebben daaraan bijgedragen. De landbouw is in transitie, richting verduurzaming en meer landschappelijke kwaliteit. Bedrijfs-, recreatieterreinen en openbare ruimte zijn groen, biodivers en worden duurzaam ingericht en onderhouden. Oude landschapselementen worden goed onderhouden en nieuwe worden aangelegd. Er is ruimte geboden voor de vele opgaven die er voor de beschikbare grond zijn, o.a. door synergie van functies.

Aanpak/acties

We stimuleren:

- C1. Initiatieven die bijdragen aan landschapskwaliteit: (onderzoek rond) het beheren en ontwikkelen van natuur- en landschap en duurzaam waterbeheer;

- C2. Initiatieven die gericht zijn op samenwerking in een gebied van boeren, bedrijven, inwoners en dorpen rondom biodiversiteit, landschapselementen (groen erfgoed) en (openbaar) groen;
- C3. Initiatieven die bijdragen aan efficiënt ruimtegebruik en synergie van functies mede door gebiedsplannen van dorpen en omliggend landbouwgebied;
- C4. Initiatieven met betrekking tot aanplant van landschapselementen waaronder hagen, bomen en bos.

Gewenste uitkomst

- Verbetering van de biodiversiteit;
- Toename aantal en kwaliteit van landschapselementen en ander groen zoals bos;
- Beter overleg tussen en meer draagvlak bij verschillende partijen voor biodiversiteit en landschapskwaliteit.

D. KLIMAATADAPTATIE & DUURZAAMHEID

Doelstelling

Klimaatadaptatie en duurzaamheid energie zitten bij iedereen tussen de oren. In Oost-Drenthe wordt breed gewerkt aan energiebesparing, -opwekking en -opslag. Er zijn bijvoorbeeld kleine dorpscoöperaties voor het opwekken van energie voor de lokale huishoudens/economie. Het energieverbruik is teruggedrongen en het opwekken van duurzame energie is vergroot. Energiearmoede behoort tot het verleden en de CO2-uitstoot is flink verlaagd. Bedrijven zetten zich in om effecten van klimaatverandering tegen te gaan. Bedrijfsterreinen en bedrijfsvoering zijn duurzaam en klimaatadaptief. Boeren en burgers werken gezamenlijk aan een duurzaam waterbeheer om droogte en wateroverlast tegen te gaan, op kleine schaal wordt bijvoorbeeld aan het vasthouden van water gewerkt. Duurzame dorpen werken aan hergebruik, repaircafé's, deelinitiatieven en vermindering van afval.

Aanpak/acties

We stimuleren:

- D1. Initiatieven rond klimaatadaptatie zoals droogte-, hitte- en wateroverlast in dorpen, wijken en bedrijfsterreinen en in het buitengebied;
- D2. Initiatieven die bottom up inzetten op verduurzaming en (energie-)besparing, sociale energietransitie, kleine coöperaties voor het lokaal opwekken en opslaan van energie;
- D3. Initiatieven die bijdragen aan een circulaire economie (reduce, reuse, recycle), zoals repaircafé, deelinitiatieven en andere afvalregimes.

Gewenste uitkomst

- Meer inwoners en bedrijven werken aan energiebesparing en verduurzaming;
- Betere aanpassing aan klimaatverandering van de regio, in bebouwd en landelijk gebied;
- Meer lokale opwekking en opslag van duurzame energie;
- Meer circulaire initiatieven en organisaties in de regio.

3.3 Meetbare resultaten

LEADER is voor alle inwoners van het LEADER-gebied Oost-Drenthe beschikbaar. LEADER en LOS steken in op een bottom-up werkwijze: initiatieven komen uit de dorpsgemeenschappen, waar dat per speerpunt in resulteert is niet bij voorbaat vast te leggen. Van projectaanvragers verwachten we uiteraard vooraf duidelijk opgestelde doelen en streefwaardes/uitkomsten, die bijdragen aan de LOS. Per project worden meetbare resultaten vastgelegd waarop kan worden getoetst.

De LAG stelt zich een aantal concrete doelen, vertaalbaar naar eigen – wel kwantificeerbare – resultaten (zie onder). Wat de LAG in het kader van de doelen en maatregelen van deze LOS wil bereiken is verwoord in 3.2 bij de doelen en de acties. De LAG acht de LEADER-strategie

op deze ambities en acties succesvol wanneer dorpsbewoners en ondernemers zelf in staat zijn kansen te verzilveren en oplossingen te vinden rond maatschappelijke knelpunten en voor ontwikkelingen. Wanneer zij zelf verantwoordelijkheid nemen voor de leefbaarheid van hun dorp of gebied. De LEADER-strategie is er op gericht dat mensen in de regio (bewoners, ondernemers, landbouwers) ervaren dat de kwaliteit van wonen, ondernemen en leefbaarheid in het bewuste dorp of gebied als gevolg van de geleverde inzet is verbeterd.

In het proces van aansturing, monitoring en evaluatie van individuele initiatieven en de LEADER-strategie als geheel toetst de LAG of dat het geval is, of de resultaten van de projecten zijn behaald en of bewoners tevreden zijn met (de effecten van) de projecten die in hun dorp zijn uitgevoerd.

In grote lijnen zien we voor Oost-Drenthe de volgende resultaten:

- Het tot stand brengen van 15 innovatieve projecten;
- Het opzetten van 5 samenwerkingsverbanden/ondernemersnetwerken;
- Het opzetten van 2 organisaties die de sociale inclusie vergroten;
- Het verduurzamen van 10 bedrijfs- en recreatieterreinen;
- In 8 dorpen zorgen voor betere basisvoorzieningen voor de leefbaarheid.

4. SUBSIDIE- MOGELIJKHEDEN

4.1 Grote & kleine projecten

Er zijn twee mogelijkheden voor een LEADER-subsidie: grote projecten en kleine projecten.

Grote projecten

- Projectkosten vanaf € 100.000
- Subsidie €50.000 tot €125.000
- Minimaal 50% eigen bijdrage
- 2 keer per jaar een beoordeling met subsidieplafond
- Subsidie is afkomstig van Europa, provincie en gemeenten
- Afhandeling door SNN, uitslag na maximaal 26 weken
- Eindrapportage met financieel verslag & aanleveren facturen/bonnen

Kleine projecten

- Projectkosten € 10.000 tot € 100.000
- Subsidie €5.000 tot €25.000
- Minimaal 50% eigen bijdrage
- Indien doorlopend mogelijk, drie subsidieplafonds per jaar
- Subsidie is afkomstig van provincie en gemeenten
- Afhandeling door de provincie, uitslag na maximaal 13 weken
- Eindrapportage d.m.v. beknopt verslag met foto's

Onderbouwing keuze grote en kleine projecten

LEADER is een Europese subsidie. Bij de subsidie horen vaste spelregels en een hoge mate van controle en verantwoording. Dit zorgt voor relatief hoge uitvoeringskosten: de kosten die moeten worden gemaakt om de door de LAG goedgekeurde LEADER-projecten te controleren, en de moeite die door de initiatiefnemer moet worden gedaan om de bestede subsidie te administreren en verantwoorden. Het Samenwerkingsverband Noord-Nederland (SNN) is de partij die namens de Provincie Drenthe de subsidieaanvragen toetst en de beschikkingen afgeeft. De kosten voor de inzet van SNN worden betaald door de Provincie Drenthe en maken geen onderdeel uit van het LEADER-programma. Om kosten en baten in evenwicht te laten zijn heeft de LAG ervoor gekozen een minimale projectomvang vast te stellen voor LEADER-projecten van €100.000,-.

Maar: met de LEADER-werkwijze wil de LAG ook bijdragen aan kleinere projecten die op de LEADER-manier ontstaan en worden uitgevoerd. Daarom werken we ook met een subsidie-regeling voor kleine projecten. De subsidie is samengesteld uit bijdragen van provincie en gemeenten. Bij de regeling houden we de LEADER-werkwijze aan (doelen en criteria uit de LOS, beoordeling projecten door de LAG) maar handelt het subsidieloket van de provincie Drenthe de projecten af. Deze provinciale projecten zijn formeel geen LEADER-projecten en

vallen dan ook buiten de Europese verantwoording. De uitvoeringslast van deze regeling is relatief beperkt door de lichtere vorm van toetsing en afhandeling.

Kleine projecten kunnen tijdens elke vergadering van de LAG worden beoordeeld. Wel willen we werken met subsidieplafonds per 4 maanden om te voorkomen dat het budget voor een heel jaar al in januari op is. Kleine projecten kunnen doorlopend worden ingediend en elke vergadering worden behandeld. Formeel verloopt deze procedure via de provincie en heeft een maximale behandeltermijn van 13 weken. Kleine projecten vallen onder de provinciale subsidieregeling en worden behandeld volgens arrangement 1 van de ASV. Daardoor is er een beperkte uitvoeringslast en lage administratieve last voor indieners. De inzet van het subsidieteam is beperkt door een eenvoudiger formulier en door afhandeling door middel van arrangement 1, waarbij er geen eindrapportage nodig is. Deze hoeft dus ook niet gecontroleerd te worden door de provincie, en er hoeven ook geen facturen en bonnen gecontroleerd te worden. Indieners hoeven slechts een (foto-)verslag aan te leveren als eindrapportage.

4.2 Innovatie en experimenteer ruimte

LEADER wil vernieuwing en innovatie in de regio stimuleren. Daarvoor is de ruimte om te experimenteren erg belangrijk. In deze paragraaf beschrijven we wat we onder innovatie verstaan, welke fasen we daarbij onderscheiden en op welke wijze we innovatie stimuleren. In deze LOS wordt de volgende definitie gehanteerd: Innovatie is een vernieuwing die voldoet aan de behoefte van (potentiële) afnemers.

Innovaties lossen dus altijd problemen op. Dat kunnen technische problemen zijn, zoals bijvoorbeeld een nieuw type batterij voor het opslaan van duurzame gewonnen energie, maar ook sociale problemen, zoals een nieuw vervoersconcept voor dunbevolkte gebieden om isolatie (en eenzaamheid) te voorkomen. Voor innovatieve projecten is het belangrijk om gedurende het ontwikkelproces snel te leren. Hierbij adviseren we om kleine stappen te zetten en de plannen aan te passen op de ervaringen die je als initiatiefnemer opdoet.

In deze LOS onderscheiden we de volgende fasen:

Ideeontwikkeling tot concept productplan (experimenteren)

- **Innovatie-inzicht:** Initiatiefnemers hebben in deze fase een inzicht in een behoefte van een doelgroep gevonden, waar nog geen aanbod voor is ontwikkeld. Initiatiefnemers hebben een technologie gevonden, die toegepast kan worden om te voorzien in een behoefte van een doelgroep.
- **Probleemoplossing:** Vanuit het Innovatie-inzicht wordt gezocht naar de beste manier om het probleem op te lossen, hierbij kan gebruik worden gemaakt van Open Innovatie of Design Thinking technieken. In deze fase wordt ook nagedacht over de potentie van de gevonden oplossing: hoe groot is de potentiële afzet of wat is het beoogde resultaat (wat is de maatschappelijke impact).

Voor deze experimenteerfase kan een initiatiefnemer een bijdrage aanvragen van maximaal € 10.000,-.

Toetsing en opschalen

- **Testen en valideren:** De gevonden oplossing wordt door middel van prototyping en testen getoetst. Hierbij kan gebruikt worden gemaakt van Agile en Lean startup methodes. De gevonden probleemoplossing wordt na elke test steeds verder verbeterd: van idee, naar theoretisch prototype, virtueel prototype, minimaal werkend product tot een minimaal geweldig product.
- **Opschalen:** Door het testen en valideren is inzicht in de haalbaarheid van de business case verworven door de initiatiefnemers. In deze fase wordt de productie gestart en het product op de markt uitgerold.

Voor deze fase kan een initiatiefnemer een aanvraag doen voor een LEADER-subsidie.

5. ORGANISATIE

Het slagen van LEADER staat of valt met een goede organisatie waarin ieders taken en verantwoordelijkheden helder zijn. Belangrijke ingrediënten hiervoor zijn duidelijke criteria voor selectie en beoordeling van projecten, korte lijnen tussen de betrokkenen en een transparante werkwijze. In dit hoofdstuk wordt ingegaan op de Lokale Actiegroep (LAG) en de partners waar de LAG mee samenwerkt. Er wordt op een professionele wijze en bottom-up gewerkt.

5.1 Positie, taken en bevoegdheden LAG

De LAG (Lokale Actie Groep) is verantwoordelijk voor de uitvoering van de LOS, en daarmee voor de selectie van projecten. De leden van de LAG komen uit overheden, organisaties, inwoners en/of ondernemers. Het is een publiek-private samenwerking. De LAG is actief en heeft zijn voelsprietten in het gebied. Dat werkt twee kanten op: horen wat er in de regio gezegd wordt, de regionale stakeholders kunnen raadplegen en de regio tot in de haarvaten kunnen informeren over LEADER, nieuwe ontwikkelingen en nieuwe kansen.

De LAG heeft de volgende taken:

- Actief contacten leggen met en verbinden van oude en nieuwe stakeholders, gericht op het bereiken van de doelen in de LOS;
- Promotie van het LEADER-programma en het breed communiceren van openstellingen;
- De gastheer-/gastvrouw-rol vervullen tijdens bijeenkomsten die door de LAG worden georganiseerd;
- Relevante ontwikkelingen op het gebied van de gekozen thema's volgen en deze vertalen naar projecten en samenwerkingen in de regio;
- Adviseren over de inhoud van groene en rijpe initiatieven via onder andere LEADER-waardigheidsadvies en via pitches van initiatiefnemers;
- Ingediende projecten beoordelen;
- Bewaken, monitoren/evalueren en leren van projecten.

De LAG is een zelfstandige commissie die namens GS projecten selecteert. De leden zitten op persoonlijke titel in de commissie, in principe voor de volledige looptijd van het LEADER-

programma. De bevoegdheden zijn vastgelegd in het Reglement van de LAG (bijlage 2). De LAG beoordeelt of de aanvragen in aanmerking komen voor een LEADER-bijdrage. De LAG geeft hierover bindend advies aan het college van Gedeputeerde Staten (GS) van de Provincie Drenthe. De provincie neemt het besluit over van de LAG. SNN is gemandateerd om namens GS de beschikking af te geven.

Publieke LAG-leden (werknemers) zijn afgevaardigden van hun organisatie. Bij verlaten van de functie worden zij vervangen door een vervangende werknemer van dezelfde organisatie. De organisatie regelt dit intern. Bij aftreden van de privaat LAG-lid selecteert de LAG een geschikte vervanger. De leden van de LAG werken op vrijwillige basis. De leden worden gezocht op basis van hun expertise en netwerken in het gebied. De provincie Drenthe levert ambtelijke ondersteuning.

5.2 Profiel van de LAG

Deze geschetste taken van de LAG leiden tot het volgende profiel voor deze commissie:

- Deskundig op de werkgebieden van LEADER/NSP, diversiteit in achtergrond en goede spreiding herkomst leden over Oost-Drenthe
- Affiniteit met de doelgroepen en initiatieven
- Beschikt over een breed netwerk
- Communicatief en verbindend, bestuurlijk gevoelig, strategisch denkend
- Drive: de LAG-leden geloven in de potentie van LEADER voor de regio en zijn bereid er echt in te investeren.

Daarnaast streven we naar invulling van de LAG die een goede afspiegeling vormt van de maatschappij. Dan gaat het zowel om persoonskenmerken als om werkervaring (ondernemers, ambtenaren, commerciële en ideële organisaties etc.). Het uitgangspunt is dat LAG-leden wonen in het LEADER-gebied waar zij actief zijn. Bij voorkeur zijn LAG-leden actief op meerdere vlakken: zowel in hun dagelijks werk als in vrijwilligersfuncties/bestuurfuncties, liefst op verschillende terreinen. Een LAG-lid heeft een neutrale positie, zonder belang

(persoonlijk, politiek, commercieel of anders). Ten minste 51% van de leden van de LAG met een besluitvormende stem behoort niet tot een overheidsinstantie.

De LAG bestaat uit 9 leden:

- Een onafhankelijk voorzitter
- Twee ambtenaren die de gemeenten vertegenwoordigen
- Vanuit elk van de zes gemeenten een burgerlid met kennis van en ervaring met de thema's van de LOS: klimaat/duurzaamheid, landbouw, biodiversiteit/natuur, economie, recreatie/toerisme en leefbaarheid

Klimaat en duurzaamheid	Milieufederatie, energiecoöperatie, waterschap
Landbouw	LTO, DAJK, melkveehouder, akkerbouwer, agrarische jongere, betrokken bij Agenda voor de Veenkoloniën (regiegroep/boerenraad)
Biodiversiteit	Beroepsmatig of vrijwillig actief bij een terreinbeherende organisatie, landschapsbeheerorganisatie of IVN
Economie	MKB/ondernemer, kamer van koophandel, arbeidsmarktbeleid
Recreatie & Toerisme	R&T-ondernemer, recreatieschap, regiomarketing, culturele instelling/museum
Leefbaarheid	Dorpsbelangen, wijkraad, zorg & welzijn, woningbouwvereniging, jongerenwerk

LAG Oost-Drenthe. NB Lisette Coljé staat niet op de foto.

Samenstelling LAG

Onafhankelijk voorzitter:	Harmke Vlieg
Burgerlid Tynaarlo:	Arie Meerman (duurzaamheid)
Burgerlid Assen:	Cees van Roozendaal (biodiversiteit)
Burgerlid Aa en Hunze:	Jannie Schonewille (leefbaarheid)
Burgerlid Borger-Odoorn:	Reint -Jan Vos (recreatie & toerisme, leefbaarheid)
Burgerlid Emmen:	Rikus Haasken (landbouw, leefbaarheid)
Burgerlid Coevorden:	Dennis van Heteren (economie, leefbaarheid)
Ambtelijke lid gemeenten:	Pieter Gautier
Ambtelijke lid gemeenten:	Lisette Coljé

5.3 Aansturing en monitoring LEADER-strategie door de LAG

Mede aan de hand van de evaluaties van initiatieven monitort de LAG de resultaten en effectiviteit van de strategie. Tevens wordt bij het monitoren gebruik gemaakt van documenten en bevindingen die voortvloeien uit andere gebiedsontwikkelingen, zoals de Regiodeals, gebiedsplanen, Geopark, ecosystemen als bijvoorbeeld RGA.

De LAG stelt jaarlijks een jaarverslag met een evaluatie op. Die vindt niet alleen plaats 'op papier'. Een evaluatie van de effectiviteit van de LEADER-strategie is vooral waardevol als deze door de regio bottom-up wordt gedeeld, als de beoordeling van LEADER een breed gedragen proces wordt. Daartoe organiseert de LAG publieksmomenten. Op deze wijze beschikt de LAG over een goed instrument om de aansturing – en waar nodig bijsturing – van de LEADER-strategie vorm te geven.

5.4 Werkwijze LAG

De LAG komt vier tot zes keer per jaar bij elkaar. Tijdens de LAG-vergaderingen kijken we naar de voortgang van nieuwe en beschikte initiatieven en projecten, naar de voortgang van het LEADER-programma en de doelrealisatie, en naar interventies die de LAG moet doen om resultaten te behalen. De agenda voor de vergaderingen wordt gevormd, in overleg tussen de voorzitter van de LAG, de secretaris en de LEADER-coördinator.

Twee keer per jaar beoordelen we de ingediende grote projecten. Besluitvorming vindt plaats aan de hand van de beoordelingen die schriftelijk worden voorbereid, waarna in de vergadering de discussie plaatsvindt. Indien nodig stemmen we over het goed- of afkeuren van aanvragen. Verslagen van de beoordelingsvergaderingen zijn openbaar. Besluitvorming over vindt plaats binnen de vergadering van de LAG, hierbij hebben alleen de LAG-leden stemrecht. Wanneer één van de LAG-leden tevens belanghebbende is binnen een project, dan mag dit LAG-lid over dit project niet meestemmen. Er is dan 1 stem minder dan normaliter. Zo wordt belangenverstrengeling tegengegaan. Besluitvorming over kleine projecten kan in elke

vergadering of indien de voorzitter dit besluit, ook via een schriftelijke ronde.

Naast de vergaderingen organiseren we thema- en gebiedsbijeenkomsten om projecten te initiëren.

De LAG legt in een reglement (bijlage 2) vast:

- De selectieprocedure en de selectiecriteria
- Dat het verslag van de besluitvorming over de geselecteerde projecten openbaar is
- De besluitvormingsprocedure.

Besluitvorming over projecten

Toetsing van projectaanvragen vindt plaats op basis van de criteria zoals vastgelegd in de LOS. In het kort verloopt de procedure als volgt:

- Projectideeën worden getoetst op hun LEADER-waardigheid op basis van het LEADER-waardigheidsformulier;
- De initiatiefnemer geeft een pitch van het project(plan) en krijgt feedback van de LAG;
- Een officiële aanvraag wordt ingediend met projectplan, financiering e.d.;
- Beoordeling van het project door de LAG en vervolgens SNN (bij grote projecten) of provincie (bij kleine projecten).

Deze procedure lichten we in hoofdstuk 8 verder toe.

Om de transparantie van de besluitvorming over projecten te garanderen geldt een aantal regels:

- Alle partners moeten hun belang in een project openbaar maken en indien er een belang is, mogen zij niet deelnemen aan de besluitvorming over het project;
- Er moet een overzicht zijn van LAG-leden, met een register waarin is vastgelegd welke link er kan zijn tussen het selectiecomité en een project of aanvrager;

Ondersteuning LAG

In het LEADER-proces in LEADER-gebied Oost-Drenthe spelen naast en rond de LAG ook anderen een rol:

- De provincie coördineert het LEADER-programma en biedt ondersteuning van de LAG middels de volgende functies:
 - LEADER-coördinator: ondersteunt de LAG en de initiatiefnemers van projecten in belangrijke mate bij de uitvoering van haar taken. De LEADER-coördinator is thuis in het gebied, kent veel mensen en weet wat er leeft en speelt. Contact met de LEADER-coördinator is laagdrempelig. Hij/zij is sociaal vaardig, kan goed op verschillende abstractieniveaus denken en opereert proactief om mensen met potentiële LEADER projecten te helpen en te ondersteunen.
 - LEADER-secretaris: administratieve en secretariële ondersteuning, onder meer rondom vergaderingen en themabijeenkomsten
 - Projectadviseurs: zijn het eerste aanspreekpunt voor initiatiefnemers, treden op als intermediair tussen de LAG en initiatiefnemers, ondersteunen initiatiefnemers, organiseren de eventuele ondersteuning aan initiatiefnemers. Daarnaast houden de projectadviseurs zich bezig met projectadministratie en het monitoren/evalueren van projecten. De projectadviseurs kunnen ook projecten initiëren die bijdragen aan de doelstelling van het programma (geregisseerde bottom-up) op eigen initiatief of initiatief van de LAG en ondersteuning bieden bij het zoeken naar partners in de markt.

- SNN is het loket voor het indienen van de subsidieaanvragen, beoordeelt de aanvragen op de regels en geeft namens GS beschikkingen af.
- RVO is het betaalorgaan.
- Elke gemeente heeft een ambtelijk en bestuurlijk contactpersoon die ervoor zorgt dat initiatieven LEADER weten te vinden en de contacten met de provincie onderhoudt. Voor een goede afstemming met de gemeenten richten we een afstemmingsoverleg in.

5.5 Samenwerking met gemeenten

Vergeleken met de vorige periode is de samenwerking met gemeenten gewijzigd. Toen zaten wethouders in de LAG en waren daardoor nauw betrokken. Omdat er geen wethouders in de LAG zitten organiseren we de samenwerking op een andere manier:

- Een of twee keer per jaar een gesprek per gemeente met de wethouder, ambtenaar en burgerlid van de LAG om kansen te identificeren, inzet LAG bij te sturen op thema's of in gebieden
- Een of twee keer per jaar een overleg met alle wethouders en ambtenaren om de resultaten op hoofdlijnen te rapporteren en te kijken waar eventueel bijsturing van het programma nodig is.

We evalueren in hoeverre deze structuur werkt en evalueren dat na een jaar.

5.6 Samenwerking met andere LEADER-gebieden

De LAG werkt actief samen met andere LEADER-gebieden en samenwerkingsverbanden, om haar doelen te bereiken en van elkaar te leren. De voorkeur gaat hierbij uit naar LEADER-gebieden met dezelfde uitdagingen. Aangrenzende en provinciegrens-overschrijdende samenwerkingsverbanden en gebiedsplannen zijn onder meer de Sociale Agenda, Agenda voor de Veenkoloniën, Geopark De Hondsrug, de Regiodeal Natuurinclusieve Landbouw (en het samenwerkingsverband Boer Burger Natuur Drenthe), de Regiodeal Zuid- en Oost-Drenthe, het LEADER-gebied West-Drenthe, het LEADER-gebied Oost-Groningen en (met name voor Tynaarlo en Assen) de Regio Groningen Assen (RGA).

De samenwerking met LEADER West-Drenthe is geborgd via de provinciale ondersteuning, voor de samenwerking met LEADER-gebied Oost-Groningen is een samenwerkingsovereenkomst opgesteld (opgenomen als bijlage). Samenwerking met andere LEADER-gebieden in Nederland of Europa is tijdens het opstellen van de LOS nog niet concreet voorzien.

Samenwerking is geen doel op zich, maar een middel om ofwel kennisuitwisseling te faciliteren, ofwel de doelen uit de LOS te behalen.

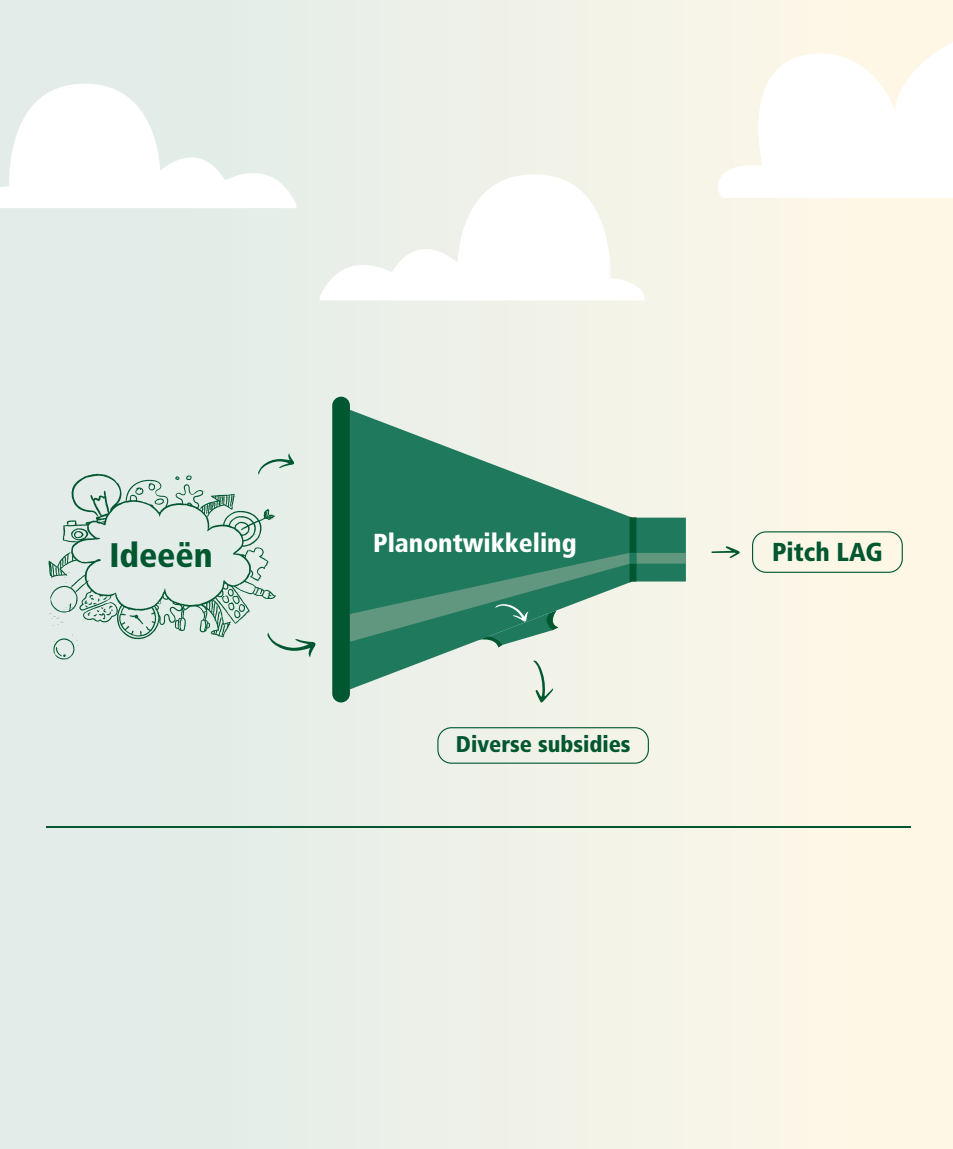
Landelijke en Europese lobby

Op nationaal niveau stemmen we af met de LEADER-gebieden via LEADER Netwerk Nederland. Het netwerk zet zich in voor onderling delen van kennis en ervaring en het uitdragen van het LEADER-gedachtegoed. Daarnaast heeft het netwerk een rol in de landelijke en Europese lobby om de kwaliteit en toekomst van LEADER als instrument te behouden en doorontwikkelen. Met dat doel is ook afstemming via het Europese LEADER-netwerk ELARD een aandachtspunt.

Ook is er een maandelijks landelijk LEADER coördinatorenoverleg waarin gezamenlijke vraagstukken worden besproken. Het gaat dan onder andere over onderwerpen die voor alle LEADER-gebieden interessant en relevant zijn, zoals de Europese vereisten en kennisuitwisseling. Ook is er uitwisseling over de aanpak van het gebiedsproces en succesvolle en minder succesvolle projecten. Met de drie Noordelijke provincies komen we een aantal keren per jaar bij elkaar en vindt ook veel bilateraal overleg plaats.

5.7 Samenwerking met opgaven en gebiedsprogramma's

Hoe je als LAG opereert in het gebied hangt ook samen met hoe andere programma's worden uitgevoerd. Binnen provincie en met gemeenten is er veel afstemming over inzet van LEADER in relatie met andere subsidies en gebiedsprogramma's. We willen voorkomen dat er veel loketten in het gebied ontstaan. Het moet duidelijk zijn waar je met je idee terecht kunt. We vormen een eerste aanspreekpunt voor initiatieven vanuit het gebied. Ook gemeenten hebben hier een rol in, evenals maatschappelijke organisaties. Bij projecten wordt standaard gekeken of er ook andere subsidiemogelijkheden zijn indien een LEADER subsidie niet haalbaar is. We noemen dat 'de trechter', waar ideeën in gaan en ofwel een LEADER-project uit komt, of we doorverwijzen naar andere loketten/opgaven.

6. COMMUNICATIE EN VERBINDING

Met communicatie wil je je initiatiefnemers bereiken. Mensen in Oost-Drenthe moeten weten dat er LEADER is en wat je er mee kunt. Een belangrijk deel zit dus in het verspreiden van deze boodschap en vindbaar zijn. In 4 van de 6 gemeenten is LEADER bekend omdat het er al jaren is. In de 2 nieuwe gemeenten zullen we meer moeite moeten doen om LEADER als instrument onder de aandacht te brengen.

De LAG is dé aanjager van de communicatie in de regio over het nieuwe LEADER-programma en de kansen die dat biedt. Iedereen moet op basis van voldoende informatie met initiatieven aan de slag kunnen en LEADER moet leven in de regio. De LAG organiseert actief gesprekken met individuele en collectieve stakeholders en organiseert geregeld themabijeenkomsten en plattelandscafés rond de speerpunten van de LOS. De LAG zet zich in om verbindingen en cross-overs tussen stakeholders uit verschillende sectoren tot stand te brengen.

Om LEADER levend te maken en te houden in de regio is een voortdurende zichtbaarheid in pers, in de (sociale) media en in kroegen en dorpshuizen nodig. Er moet elke week wel aanleiding zijn voor een publieksuiting: een leuk filmpje van een initiatief, een vlog, een blog, een persbericht.

De communicatie voeren we op meerdere manieren uit:

- We werken samen met gemeenten in het verspreiden van nieuws over bijvoorbeeld openstellingen (via de gemeentelijke pagina's). Daarnaast hebben de gemeenten een belangrijke rol in de oren en ogen in een gebied. Elke gemeente heeft gebiedscoördinatoren en bedrijvencontactfunctionarissen die potentiële initiatiefnemers in contact kan brengen met de LAG.
- De website en social media van LEADER Oost-Drenthe is een belangrijk middel om te communiceren en alle inwoners te laten weten wat LEADER is, wat je er mee kunt en waar je heen kunt om je initiatief verder te helpen.

Gemeenschappen blijven aangehaakt via communicatie in de vorm van social media en gebiedsbijeenkomsten. Periodiek maken we jaarverslagen met projectenoverzichten, met ruimte voor mooie voorbeelden die inspirerend zijn voor potentiële initiatiefnemers.

Communicatiestrategie

Voor de communicatie over LEADER Oost-Drenthe stellen we een communicatiestrategie op. Onderstaande tabel is daar de eerste aanzet voor:

Doelgroep	Doel	Middel
Inwoners & organisaties	Informereren over LEADER en de mogelijkheden	<ul style="list-style-type: none"> • Advertenties en persberichten in lokale media • Website: algemene info • Social media: LinkedIn • Algemene bijeenkomsten zoals plattelandscafés
Initiatiefnemers	Faciliteren in het opzetten en uitvoeren van een LEADER-project	<ul style="list-style-type: none"> • Rechtstreekse communicatie en advies • Website: info over openstellingen • Mailings met specifieke informatie
Gemeenten & samenwerkingspartners	Afstemmen over inzet van middelen van de gemeente in het programma, signaleren van kansen voor projecten, benutten netwerken, zoals overlegstructuren, organisaties zoals BOKD, milieufederatie etc.	<ul style="list-style-type: none"> • Afstemmingsoverleggen • Directe afstemming
Andere LEADER-gebieden	Samenwerken in projecten	<ul style="list-style-type: none"> • Rechtstreekse afstemming • Landelijke en Europese netwerken

7. FINANCIËN

7.1 Subsidiebedragen en percentages

- De projectomvang (totale subsidiabele projectkosten) van grote projecten moet minimaal € 100.000,- bedragen om in aanmerking te komen voor een subsidie. De maximale bijdrage voor projecten is € 125.000,-
- Bij de kleine projecten is de minimale projectomvang (totale subsidiabele projectkosten) € 10.000,- en de maximale subsidie € 25.000,-
- Voor haalbaarheidsonderzoeken en innovatie is per aanvraag maximaal € 10.000,- subsidie mogelijk.

De LAG hanteert de volgende maximum subsidiepercentages:

- Projecten 50% subsidie
- Haalbaarheidsonderzoeken en innovatie 75% subsidie

Voorschotten

Voorschotten worden gegeven tot maximaal 50% van de verleende subsidie.

Deze voorschotten zijn belangrijk voor de initiatiefnemers omdat het vaak moeilijk is om aanvullende externe financiering te regelen.

Verdeling budgetten over de thema's

De LAG gaat uit van de volgende verdeling van de budgetten over de thema's:

Toekomstgerichte economie & Samen leven en wonen	Minimaal 60%
Versterken biodiversiteit en landschapskwaliteit & Klimaatadaptatie en duurzaamheid	Minimaal 20%

7.2 Budgetten per jaar

Jaar	2023	2024	2025	2026	2027	TOTAAL
Openstellingen	1	2	2	2	2	9
Grote projecten	€ 500.000	€ 1.000.000	€ 1.000.000	€ 1.000.000	€ 1.000.000	€ 4.500.000
Kleine projecten en onderzoeken/innovatie	€ 135.000	€ 270.000	€ 270.000	€ 270.000	€ 270.000	€ 1.215.000
Beheerskosten	€ 43.750	€ 68.500	€ 68.500	€ 73.500	€ 68.956	€ 323.206
	€ 678.750	€ 1.338.500	€ 1.338.500	€ 1.343.500	€ 1.338.956	€ 6.038.206

7.3 Totale budgetten programmaperiode en dekking

Totaal beschikbare budget Oost-Drenthe

	Bedrag	%
Totaal	€ 6.038.206	100%
Waarvan afkomstig van EU	€ 2.239.103	37%
Waarvan afkomstig van provincie	€ 2.239.103	37%
Waarvan afkomstig van gemeenten	€ 1.560.000	26%

Verdeling grote en kleine projecten & beheerskosten

	Bedrag	%
Grote projecten (Europese LEADER-projecten)	Bedrag	%
Totaal	€ 4.500.000	100%
Waarvan afkomstig van EU	€ 2.077.500	46%
Waarvan afkomstig van provincie	€ 1.470.000	34%
Waarvan afkomstig van gemeenten	€ 952.500	20%
Kleine projecten (provinciale regeling)	Bedrag	%
Totaal	€ 1.215.000	100%
Afkomstig van provincie	€ 607.500	50%
Afkomstig van gemeenten	€ 607.500	50%
Beheerskosten	Bedrag	%
Totaal (max 25% van totale EU kosten is toegestaan door EU)	€ 323.206,00	100%
Afkomstig van EU	€ 161.603,00	50%
Afkomstig van provincie	€ 161.603,00	50%
Afkomstig van gemeente	€ 0,00	0

7.4 Bijdragen gemeenten

Naast Europa en provincie dragen ook de zes gemeenten in het LEADER-gebied bij aan de financiering van projecten. Dat doen we op basis van vooraf vastgelegde bedragen. De gemeenten hebben hier in de vorige programmaperiode 2014-2022 ook mee gewerkt en dit beviel goed. Zowel voor initiatiefnemers als gemeente bespaart dit veel tijd en dus geld. Initiatiefnemers hoeven niet met de gemeente af te stemmen om de gemeentelijke bijdrage te krijgen, de bijdrage van de drie overheden worden gebundeld beschikbaar gesteld. Gemeenten kunnen de jaarlijkse bijdrage opnemen in hun (meerjaren)begroting.

De gemeentelijke cofinanciering bestaat uit een vast bedrag van € 20.000,- plus een bedrag per inwoner van het LEADER-gebied. Voor het bepalen van het inwoneraantal gebruiken we het inwoneraantal ten tijde van het opstellen van de LOS. Voor het aanloopjaar 2023 dragen de gemeenten alleen het vaste bedrag van € 20.000,- bij.

Opbouw bijdrage gemeenten 2024 t/m 2027	€ 360.000,00
vast bedrag per gemeente per jaar	€ 20.000,00
vast bedrag totaal gemeenten	€ 120.000,00
te dekken bedrag per inwoner	€ 240.000,00
bedrag per inwoner	€ 1,40

Jaarlijkse bijdrage per gemeente 2024 t/m 2027

Gemeente	aantal inwoners	inwoners * €1,40	totaal per gemeente
Gemeente Tynaarlo	34.190	€ 47.969,13	€ 67.969,13
Gemeente Assen	1.100	€ 1.543,32	€ 21.543,32
Gemeente Aa en Hunze	25.300	€ 35.496,32	€ 55.496,32
Gemeente Borger-Odoorn	25.240	€ 35.412,14	€ 55.412,14
Gemeente Emmen	50.000	€ 70.150,82	€ 90.150,82
Gemeente Coevorden	35.230	€ 49.428,27	€ 69.428,27
totaal aantal inwoners	171.060	€ 240.000,00	€ 360.000,00

7.5 Beheerskosten/proceskosten

Voor de organisatie van het LEADER-programma is budget nodig. Hiervoor zijn beheerskosten beschikbaar. Op basis van de verwachting van de kosten is hiervoor een begroting opgesteld. Voor het eerste jaar is meer budget nodig in verband met ontwikkelen van het programma en de middelen (website, gebiedsproces etc.). Uit de beheerskosten worden onder meer samenwerking met andere LEADER-gebieden, communicatie, vergoedingen en ondersteuning van initiatiefnemers betaald.

Kosten voor personeel van de provincie (zoals LEADER-coördinatoren, projectadviseurs & medewerkers subsidieteam) worden door de Provincie Drenthe voor haar rekening genomen. Ook de kosten van de inzet van SNN valt buiten de programmabegroting van LEADER.

8. PROCEDURE & SELECTIECRITERIA

8.1. Stappenplan

Onderstaand een overzicht van de stappen die een aanvrager doorloopt voor een subsidie-aanvraag. Voorafgaand aan deze stappen zijn er, zoals ook op de gebiedsbijeenkomsten bleek, heel veel projectideeën. Met enige stimulans kunnen de beste van deze ideeën omgevormd worden tot LEADER-waardige projecten, projecten die bijdragen aan de doelstellingen van deze LOS. LEADER-coördinator en LAG kunnen beslissen om bepaalde projecten te (laten) ondersteunen bij de planvorming.

De vele initiatieven en ideeën in onze regio verdienen waardering en ondersteuning. Vaak weten initiatiefnemers niet waar ze met hun goede idee terecht kunnen en welke subsidie of bijdrage het best bij hen past. Hoewel dat niet behoort tot de competentie van de LAG en geen onderdeel uitmaakt van deze LOS, is het creëren van een loket of toegangspoort rond geldstromen voor initiatieven van belang. Bij voorkeur bevindt zich een dergelijk loket bij de provincie. Hier kan een initiatiefnemer met een deskundige aftasten wat het beste traject voor een idee is. Het voorkomt dat men een gecompliceerd proces van aanvragen van een bepaalde subsidie in gaat, terwijl een andere geldstroom passender is. En het gaat ongewenste concurrentie tussen subsidiesystemen en 'shoppen' tegen.

Grote projecten

STAP 1 Is het project LEADER-waardig?

Het LEADER-traject start met info van de website of contact met een van de LEADER-contactpersonen van de eigen gemeente of provincie. Lijkt LEADER het passende subsidie-instrument, dan vult de initiatiefnemer het LEADER-waardigheidsformulier in. Het formulier kan digitaal worden ingediend of naar de provincie worden gestuurd. Die velt een oordeel omtrent de LEADER-waardigheid. Daarbij wordt getoetst of het initiatief bijdraagt aan de doelen van LEADER. Het initiatief wordt door de provincie op de hoogte gesteld van het oordeel van de LAG, met daarbij een uitleg en/of tips bij het oordeel. Als het project niet LEADER-waardig is, dan verwijzen we indien mogelijk door naar andere subsidies of programma's.

STAP 2 Pitchen

Als een initiatief LEADER-waardig is, kan de initiatiefnemer het idee verder uitwerken. De volgende stap is een korte vormvrije pitch om het project aan de LAG te presenteren. Na de presentatie heeft de LAG kort de gelegenheid tot het stellen van vragen aan de initiatiefnemer. Zo is er gelegenheid tot interactie met de LAG en tot het daarmee aanscherpen van het projectplan.

Kleine projecten

STAP 1 Is het project LEADER-waardig?

(Zie hiernaast, geen verschil met grote projecten)

STAP 2 Pitchen

Een pitch is niet verplicht bij een klein project. Stem hierover af met de LEADER-coördinator.

Grote projecten

STAP 3 Opstellen projectplan, inclusief begroting en andere verplichte bijlagen

Met het advies van de LAG kan het project verder aangescherpt worden en kan een projectplan/aanvraag worden opgesteld. Hiervoor wordt een format gebruikt met een aantal verplichte onderdelen. Hier wordt helder aangegeven welke bijlagen het initiatief moet meesturen. Het formulier kan gaande het proces steeds worden opgeslagen en gewijzigd. Een initiatiefnemer kan een pretoets laten doen door SNN. Eventueel is ook ondersteuning beschikbaar via de LEADER-coördinator.

STAP 4 EH2+ aanvragen, waar nodig vergunningen regelen

Voor het indienen van de aanvraag is de meeste gevallen een E-herkenning niveau EH2+ nodig. Initiatiefnemers moeten die tijdig aanvragen. Ook moet het initiatief een RVO/BRS-nummer aanvragen (RVO.nl of 0880424242). Waar nodig moet er zicht zijn op toekenning van vergunningen ten behoeve van de uitvoering van de plannen (bestemmingsplanwijzigingen, omgevingsvergunning, gebruiksvergunning), het initiatief moet 'obstakelvrij' zijn. Is geen vergunning vereist, dan dient de vraag beantwoord te worden of het initiatief niet in strijd is met het lokale beleid. De vraag over vergunningen en lokaal beleid wordt in het aanvraagformulier gesteld.

Kleine projecten

STAP 3 Opstellen projectplan, inclusief begroting en andere verplichte bijlagen

(Zie hiernaast, geen verschil met grote projecten)

STAP 4 Waar nodig vergunningen regelen

Voor kleine projecten is geen E-herkenning nodig.

Fase 2 Indiening	Grote projecten	Kleine projecten
	<p>STAP 5: Aanvraag indienen Tijdens een openstellingstermijn/tender (wordt o.a. aangekondigd op de website) kunnen initiatieven ingediend worden. Dit gaat digitaal via het e-loket op de website van SNN met het vanaf stap 3 opgestelde projectplan.</p>	<p>STAP 5: Aanvraag indienen Kleine projecten kunnen doorlopend worden ingediend via het (digitale) subsidieloket van de Provincie Drenthe met het vanaf stap 3 opgestelde projectplan.</p>
Fase 3 Beoordeling aanvraag	Grote projecten	Kleine projecten
	<p>STAP 6 Beoordeling compleetheid aanvraag Na indiening toetst SNN het project op compleetheid. Indien e.e.a. compleet is, wordt de aanvraag naar de LAG gestuurd.</p> <p>STAP 7 Inhoudelijke beoordeling aanvraag (LAG) De LAG voert de inhoudelijke beoordeling uit op basis van een puntentoekening. Hiervoor maakt zij gebruik van de criteria die zijn opgenomen in de LOS (7.2). Een project dat hoog genoeg in de ranking staat (minimaal 55 punten behaalt, waarvan minimaal 4 punten voor één van de LOS-doelen) komt in principe voor een bijdrage van LEADER in aanmerking. Indien het aantal aanvragen dat 55 punten behaalt zodanig is dat het budget van een openstelling niet toereikend is, ontvangen de hoogst scorende initiatieven een bijdrage. Een project dat om deze reden geen subsidie krijgt, kan bij de volgende openstelling opnieuw meedoen. Is binnen de LAG geen sprake van consensus over een aanvraag dan stemmen de LAG-leden. Besluitvorming vindt plaats bij gewone meerderheid van stemmen. Staken de stemmen, dan vindt een tweede overleg plaats over de aanvraag. Bij de besluitvorming wordt de nodige zorgvuldigheid betracht. Indien een LAG lid betrokken is bij een project, dan mag het betreffende LAG lid dat project niet beoordelen, niet aanwezig zijn bij het beoordelen van de aanvraag en niet mee doen aan een eventuele stemming. Van de selectievergaderingen wordt een openbaar verslag bijgehouden waarin ook is opgenomen welke leden bij de vergadering aanwezig zijn geweest.</p>	<p>STAP 6 Beoordeling compleetheid aanvraag Na indiening toetst de Provincie Drenthe het project op compleetheid. Indien e.e.a. compleet is, wordt de aanvraag naar de LAG gestuurd.</p> <p>STAP 7 Inhoudelijke beoordeling aanvraag (LAG) (Zie hiernaast, geen verschil met grote projecten)</p>

Fase 3 Beoordeling aanvraag	Grote projecten	Kleine projecten
	<p>STAP 8 Beoordeling financiële, subsidietechnische en staatssteuntechnische aspecten SNN beoordeelt de projecten die hoog genoeg staan in de ranking vervolgens op financiële, subsidietechnische en staatssteuntechnische aspecten. Dit kan tot gevolg hebben dat een project dat inhoudelijk positief rankt, uiteindelijk niet voor subsidie in aanmerking komt.</p> <p>STAP 9. Beschikking GS volgt de selectie van de LAG en SNN geeft namens GS een beschikking af aan het project. Hierin staan de goedgekeurde kosten, de financiering en eventuele aanvullende voorwaarden. SNN geeft opdracht aan het betaalorgaan, RVO, het initiatief te betalen uit het LEADER-budget. Betaling vindt plaats op basis van de rapportages van de projectindieners. Een voorschot van maximaal 50% van de LEADER-bijdrage maakt standaard onderdeel uit van de betaalprocedure.</p>	<p>STAP 8 Beoordeling financiële, subsidietechnische en staatssteuntechnische aspecten De Provincie Drenthe beoordeelt de projecten die hoog genoeg staan in de ranking vervolgens op financiële, subsidietechnische en staatssteuntechnische aspecten. Dit kan tot gevolg hebben dat een project dat inhoudelijk positief rankt, uiteindelijk niet voor subsidie in aanmerking komt.</p> <p>STAP 9. Beschikking GS volgt de selectie van de LAG en geeft een beschikking af aan het project. Hierin staan de goedgekeurde kosten, de financiering en eventuele aanvullende voorwaarden. De indiener krijgt direct bij de beschikking een voorschot van 75%.</p>
Fase 4 Uitvoering & afronding	Grote projecten	Kleine projecten
	<p>Stap 10. Uitvoering project Uitvoeren van het project door de initiatiefnemer. Tijdens de uitvoering houdt de initiatiefnemer contact met SNN en de LAG over de voortgang van het project.</p> <p>Stap 11. Afronden en afrekenen Als een project is afgerond wordt van initiatiefnemers een projectverslag verwacht. Hierin schrijven zij kort samengevat welke doelen zij hebben behaald en hoe zij dit hebben gedaan. Om van elkaar te kunnen leren, wordt gevraagd om valkuilen en succesfactoren van het project te benoemen. Ook voor de website leveren zij informatie aan om de kennis en ervaring te delen. Op die manier vormen zij een voorbeeld voor andere initiatiefnemers. Op basis van het projectverslag stelt SNN de vaststellingsbeschikking op en worden waar nodig de laatste bedragen verrekend.</p>	<p>Stap 10. Uitvoering project Uitvoeren van het project door de initiatiefnemer. Tijdens de uitvoering houdt de initiatiefnemer contact met de LAG over de voortgang van het project.</p> <p>Stap 11. Afronden en afrekenen (Zie hiernaast, weinig verschil met grote projecten. Er hoeven geen facturen te worden aangeleverd)</p>

8.2 Selectiecriteria

Voor de organisatie van het LEADER-programma is budget nodig. Hiervoor zijn beheerskosten beschikbaar. Op basis van de verwachting van de kosten is hiervoor een begroting opgesteld. Voor het eerste jaar is meer budget nodig in verband met ontwikkelen van het programma en de middelen (website, gebiedsproces etc.). Uit de beheerskosten worden onder meer samenwerking met andere LEADER-gebieden, communicatie, vergoedingen en ondersteuning van initiatiefnemers betaald.

Kosten voor personeel van de provincie (zoals LEADER-coördinatoren, projectadviseurs & medewerkers subsidieteam) worden door de Provincie Drenthe voor haar rekening genomen. Ook de kosten van de inzet van SNN valt buiten de programmabegroting van LEADER.

1.LOS-doelen	Aan welke LOS-doelen draagt het initiatief bij en in welke mate? A. Toekomstgerichte economie B. Samen leven en wonen C. Versterken biodiversiteit en landschapskwaliteit D. Klimaatadaptatie & duurzaamheid	Initiatief moet minimaal op één van deze doelen betrekking hebben. Meer dan één mag. Score: maximaal 5 punten per doel, waarvan minimaal 4 punten voor een van de doelen. Max score 20
---------------------	---	---

NB minimaal één van de doelen moet een score van 4 punten krijgen om in aanmerking te komen voor een LEADER-bijdrage. Is dat niet het geval, dan valt het project af.

2.Bottom-up, draagvlak en behoefte	Is het initiatief ontstaan vanuit inwoners/vereniging/ondernemer(s) in het gebied? In welke behoefte van (toekomstige) afnemers voorziet het?	Initiatief moet minimaal op één van deze doelen betrekking hebben. Meer dan één mag. Score: rapportcijfer van 1 tot 10 Max score 10
3. Innovatief/ vernieuwend of onderscheidend	Op welke manier is het initiatief innovatief/experimenteel? Wat voegt het initiatief toe aan bestaande activiteiten/voorzieningen?	Score: rapportcijfer van 1 tot 10 Max score 10

4. Samenwerking	Is sprake van samenwerking met anderen/andere partijen? In welke mate? Betreft het voor de hand liggende samenwerking of samenwerking met partijen/groepen/stakeholders waar normaal gesproken geen samenwerking mee is? Ontstaan er nieuwe samenwerkingsverbanden die ook na afloop van het initiatief blijven bestaan? In welke mate worden er vrijwilligers ingezet en wat is het effect hiervan?	Score: rapportcijfer van 1 tot 10 Max score 10
5.Financiën/organisatie	Financiële en organisatorische haalbaarheid. Is het initiatief obstakelvrij, d.w.z. kan het starten na toekenning van de LEADER-bijdrage? In welke mate is de initiatiefnemer in staat om het project uit te voeren en hoe is eventuele hulp voorzien?	Score: rapportcijfer van 1 tot 10 Max score 10
6.Exploitatie	In welke mate is het initiatief uit op een sluitende exploitatie/realistisch verdienmodel? Is er een exploitatiebegroting die dit ondersteunt?	Score: rapportcijfer van 1 tot 10 Max score 10
7.Continuiteit	Op welke manier blijft het initiatief duurzaam voortbestaan na afloop van de uitvoeringsperiode? Worden initiatieven/activiteiten gestart met de intentie om ze minimaal 5 jaar voort te zetten? Hoe is het beheer/vervolg geregeld?	Score: rapportcijfer van 1 tot 10 Max score 10
8. Effect	Hoe groot is de impact op de regio, op welk niveau heeft het initiatief een effect? Heel lokaal (dorp, wijk), gemeentelijk of regionaal niveau? Hoeveel mensen worden bereikt met het project? Op welke manier heeft het project positieve of negatieve omgevingseffecten? In welke mate maakt duurzaamheid onderdeel uit van het project?	Score: rapportcijfer van 1 tot 10 Max score 10
9. Voorbeeldfunctie	Op welke manier kan het project als voorbeeld dienen voor anderen? Hoe gaat de initiatiefnemer daar mee om?	Score: rapportcijfer van 1 tot 10 Max score 10

Projecten moeten een minimale totaalscore van 55 punten hebben om in aanmerking te komen voor een LEADER-subsidie.

8.3 Subsidiabele kosten

Alleen kosten die gemaakt worden voor het uitvoeren van goedgekeurde LEADER-projecten komen voor subsidie in aanmerking.

Toegestane kosten:

- bijdragen in natura in de vorm van inbreng van producten of diensten, waar geen bonnen en betaalbewijzen voor beschikbaar zijn
- bijdragen in natura in de vorm van onbetaalde arbeid van vrijwilligers
- andere kosten waarvoor een factuur of document met gelijkwaardige bewijskracht kan worden overlegd (kosten derden).
- loonkosten en de kosten van door een subsidieontvanger verrichte eigen arbeid
- inclusief (beide inclusief overheadkosten). De loonkosten en kosten eigen arbeid worden berekend door de overige subsidiabele kosten te vermenigvuldigen met 0,23.

Je kunt daarbij denken aan de volgende uitgaven – bijvoorbeeld:

- Proceskosten van een project, uren voor bijvoorbeeld het ontwikkelen van een product, het onderzoeken van de haalbaarheid, het creëren van een verdienmodel, het opstellen van een communicatieplan etc.
- Inhuren van aannemers/bedrijven en aanschaf van spullen die nodig zijn voor je project
- Kosten in verband met kennisontwikkeling, samenwerkingsactiviteiten binnen het eigen LEADER gebied, samenwerkingsactiviteiten met andere LEADER gebieden.

De toegestane te maken kosten(soorten) worden in het openstellingsbesluit opgenomen. Deze worden gepubliceerd in het Provinciaal Blad en op de website van LEADER Drenthe.

8.4 Openstellingen

Informatie over openstellingen worden gepubliceerd. De publicatie van het openstellingsbesluit is in het Provinciaal Blad en op de website van Leader Oost-Drenthe. Daarnaast is er actieve communicatie over openstellingen, indiening en andere informatie die interessant is voor initiatiefnemers, onder meer via social media. Dit wordt nader uitgewerkt in het communicatieplan.

Grote projecten

We gaan uit van een doorlopende openstelling waarbij twee keer per jaar een beoordeling plaatsvindt. Dat betekent dat projecten doorlopend kunnen worden ingediend maar op vastgestelde data worden beoordeeld en vergeleken met elkaar. In het openstellingsbesluit worden de subsidieplafonds bekend gemaakt.

Kleine projecten

Voor kleine projecten is er een doorlopende openstelling met de mogelijkheid om per vergadering projecten te beoordelen. Jaarlijks zijn er drie subsidieplafonds ingesteld om te voorkomen dat de subsidie voor het hele jaar al in het begin van het jaar is uitgeput. Na beoordeling door de LAG worden de aanvragen afgehandeld door de provincie.

Indien nodig past de provincie op voorzet van de LAG het openstellingsbesluit aan, bijvoorbeeld om subsidieplafonds in te stellen voor bepaalde doelgroepen of maatregelen, de hoogte van de openstelling te verhogen of andere redenen.

9. MONITORING EN EFFECTMETING

9.1 Projecten

Er is gekozen voor een lokale benadering. Daarom wordt ook gekozen voor een kleinschalige manier van monitoring, dichtbij de projectindieners. Van projectaanvragers verwacht de LAG vooraf duidelijk opgestelde doelen en streefwaardes/uitkomsten, die bijdragen aan de LOS. Deze staan genoemd in de aanvraag. Wanneer een project van koers raakt, wordt geprobeerd er samen alles aan te doen om het project te doen slagen. Hiervoor kan de LEADER-coördinator ondersteuning bieden. Als een project toch niet slaagt, is het nuttig te horen waarom het niet is geslaagd. Zo kunnen LAG en andere indieners leren van alle projecten die worden uitgevoerd.

Per project verwacht de LAG volledige medewerking van de initiatiefnemers. De initiatiefnemer beschrijft de voortgang van zijn/haar project in een rapportage. Hierin staat bijvoorbeeld welke vooraf opgestelde/uitkomsten hij/zij al heeft behaald en welke stappen hij/zij gaat nemen om de overige streefwaarden/uitkomsten binnen de vastgestelde tijd te behalen. Als een project is afgerond, wordt van initiatiefnemers een projectverslag verwacht. Hierin schrijven zij kort samengevat welke doelen zij hebben behaald en hoe zij dit hebben gedaan. Om van elkaar te kunnen leren, wordt gevraagd om valkuilen en succesfactoren van het project te benoemen. Ook voor de website leveren zij informatie aan om de kennis en ervaring te delen. Op die manier vormen zij een voorbeeld voor andere initiatiefnemers.

We willen tijdens deze periode experimenteren en leren. Vooraf weten we niet altijd precies of de subsidie het 'waard' is. Soms zullen projecten tegenvallende resultaten hebben, vooral bij zeer innovatieve projecten kan dit zo zijn, maar wij gaan ervan uit dat de munt vaker de andere kant opvalt en we successen zullen vieren. Deze parels willen we in de etalage zetten. Hierdoor kunnen ze anderen inspireren en kunnen anderen ervan leren. Het doorvertellen van het verhaal is bij uitstek een rol voor de initiatiefnemers zelf. Maar ook de LAG speelt hierbij een belangrijke rol. Samen houden we de verhalen levend. Als inspiratiebron voor de regio, maar ook als verhalen van trots.

Vanuit het LEADER-programma dragen we goede en inspirerende voorbeelden en ervaringen actief uit, indien gewenst ook naar andere LEADER-gebieden in binnen- en buitenland. In het

communicatieplan gaan we in op kennis vergaren, kennis uitwisselen en vooral hoe gaan we leren van elkaar.

9.2 Programma

De LAG vindt het voor de LEADER-strategie belangrijk dat de effecten op regionaal niveau worden gemeten (naast de lokale projectresultaten). De perceptie van bewoners en ondernemers is daarbij leidend en wordt gemeten middels de gesprekken, discussies en overleggen binnen de regio zelf. De taak van de LAG is om meetbare outcome en de perceptie van bewoners en ondernemers samen te brengen en vast te stellen of er belangrijke, afwijkende ontwikkelingen zijn. Aan de hand daarvan kan de LAG besluiten de LOS aan te passen. Het gaat hierbij alleen om accentverschuivingen binnen de vastgestelde thema's. Op de website zal hierover vooraf en achteraf worden gecommuniceerd.

9.3 Verantwoording

Elk jaar maakt de LAG een jaarverslag waarin alle activiteiten en resultaten zijn opgenomen. Het gaat over vergaderingen en bijeenkomsten van de LAG, overige activiteiten die vanuit de LAG zijn georganiseerd, initiatieven die zijn gehonoreerd en afgewezen en over behaalde resultaten en effecten. Ook de financiële uitputting wordt in het jaarverslag opgenomen. Het jaarverslag staat op de website en wordt aangeboden aan gemeenten en provincie. Op basis van het jaarverslag worden de activiteiten van de LAG voor het volgende jaar bepaald.

Bijlage 1

Samenwerkingsovereenkomst LEADER Oost-Drenthe

(te ondertekenen na het instellen van de LAG's)

**Samenwerkingsverklaring van de LEADER-regio's
Oost-Groningen en Oost-Drenthe**

Wij, de vertegenwoordigers van de LAG Oost-Drenthe en de LAG Oost-Groningen, verklaren hierbij om bij de uitvoering van het LEADER-programma 2023-2027 actief met elkaar samen te gaan werken. Onze LEADER-gebieden Oost-Drenthe en Oost-Groningen lijken in sociaaleconomisch en landschappelijk opzicht veel op elkaar. Zowel West-Drenthe als Oost-Groningen hebben grote kwaliteiten, bijvoorbeeld op het gebied van landschap, toeristische mogelijkheden / potentie en noaberschap. Wij willen deze sterke punten optimaal benutten bij het versterken van de sociaal-economische vitaliteit in onze regio's.

Concreet gaan we de komende jaren beide werken aan de thema's economie, landbouw & toerisme, sociale cohesie & gezondheid en duurzaamheid & landschap en hebben binnen deze thema's doelen benoemd. We zien veel kansen voor samenwerking, onder meer bij de volgende onderwerpen:

- Versterken van de sociale cohesie door middel van vrijwilligersinitiatieven;
- Verbetering van de samenwerking, professionalisering en netwerkvorming bij ondernemers;
- Het samen optrekken in grensoverschrijdende projecten met de aangrenzende Duitse LEADER gebieden.
- Versterken van de lokale economie, landbouw en toerisme.
- Stimuleren van bottom-up dorpsvernieuwing, duurzaam gebruik van publiekvoorzieningen en hergebruik van vrijkomende (monumentale en/of agrarische) panden;
- Stimuleren van projecten op het gebied van gezond en sport.
- Versterken van het landschap en samenwerking op het gebied van klimaatpak

Wij spannen ons er voor in om door middel van samenwerking efficiënter te werken en betere resultaten te behalen. Om dat te bereiken zorgen we voor een regelmatige uitwisseling van informatie, kennis en ervaringen. Waar gezamenlijk/interregionaal uitvoeren van projecten meerwaarde heeft, zullen onze LAG's een stimulerende en faciliterende rol hebben.

<p>_____ Harmke Vlieg, voorzitter LAG Oost-Drenthe</p>	<p>_____ Berry Link, voorzitter LAG Oost-Groningen</p>
--	--

Bijlage 2

Reglement lokale actiegroep Oost-Drenthe

Artikel 1, Begripsbepalingen

In dit reglement wordt verstaan onder:

- a. LAG: Lokale Actiegroep (LAG), vertegenwoordigers van de publieke en private lokale sociaaleconomische belangengroepen, zoals beschreven in artikel 31, lid 2, sub b, en artikel 33 van Vo. (EU) 2021/1060.
- b. LOS: Lokale Ontwikkelingsstrategie als onderdeel van LEADER, strategie voor vanuit de gemeenschap geleide lokale ontwikkeling: een strategie zoals beschreven in artikel 31, lid 2, sub c, van Vo. (EU) 2021/1060, juncto artikel 32, lid 1 van diezelfde verordening, met op de plaatselijke doelstellingen en behoeften afgestemde concrete acties, die bijdraagt tot de verwezenlijking van de strategie van de Europese Unie voor slimme, duurzame en inclusieve groei en wordt ontworpen en uitgevoerd door een lokale actiegroep.
- c. LEADER (Liaison Entre Actions de Développement de l'Economie Rurale): een vanuit de gemeenschap geleide lokale ontwikkeling in het kader van het NSP;
- d. SNN: Samenwerkingsverband Noord-Nederland, het controleorgaan wat bevoegd is namens Gedeputeerde Staten werkzaamheden te verrichten voor LEADER.

Artikel 2, Toepassing

Dit reglement is van toepassing op grond van artikel 33 Verordening (EU) 2021/1060.

Artikel 3, Taken

De LAG heeft de volgende taken:

- a. Projectontwikkeling;
- b. Selecteren van projecten;
- c. Het programmeren en prioriteren van de uitvoering;

- d. Jaarlijkse monitoring en evaluatie van de uitvoering van de LOS;
- e. Opstellen en laten publiceren van de voor de uitvoering van de LOS benodigde openstellingsbesluiten.

Artikel 4, Samenstelling

1. In de LAG zitten vertegenwoordigers namens de publieke partijen tot een maximum aantal van 49% van het totaal aantal leden.
2. De LAG heeft een onafhankelijk voorzitter en ten minste zes andere leden.
3. De LAG wijst uit hun midden een plaatsvervangend voorzitter aan.
4. Indien gedurende de looptijd van de uitvoering van de LOS de samenstelling van de LAG wijzigt, dan wordt bij de benoeming van nieuwe leden door Gedeputeerde Staten getoetst of nog aan de basisvoorwaarden voor de samenstelling, als bedoeld in lid 1 en 2, van de LAG wordt voldaan.

Artikel 5, Zittingsperiode

De leden van de LAG blijven zitting nemen gedurende de looptijd van het LEADER-programma 2023-2027, met inbegrip van eventuele door de EU aangewezen verlengingsperiodes na 2027.

Artikel 6, Schorsing en beëindiging lidmaatschap

1. LAG-leden kunnen een lid van de LAG schorsen als dit door een meerderheid van minimaal 67% van de LAG is besloten.
2. De periode van schorsing bedraagt maximaal 6 maanden. Is na verloop van die tijd geen beslissing genomen omtrent opheffing van de schorsing of ontslag, dan eindigt de schorsing.
3. Het lidmaatschap van de LAG eindigt op eigen verzoek van het betrokken lid of door:
 - a. Het ontbinden van de LAG;
 - b. Overlijden;

Artikel 7, Besluitvormingsprocedure

1. Voor zover geen consensus wordt bereikt, besluit de LAG bij meerderheid van stemmen.
2. Wanneer de stemmen staken, neemt de voorzitter een besluit.
3. De leden van de LAG stemmen zonder last en ruggespraak.
4. Een lid van de LAG neemt niet deel aan de stemming over een aangelegenheid die hem rechtstreeks of middellijk aangaat, of waarbij hij als vertegenwoordiger persoonlijk betrokken is.
5. De LAG kan geen besluiten nemen, indien niet tenminste de helft van het aantal leden aanwezig is en minder dan de helft van de uitgebrachte stemmen van private leden afkomstig is.
6. De LAG heeft de mogelijkheid tot het instellen van een of meer werkgroepen. Deze werkgroepen hebben geen besluitvormende, maar alleen adviserende bevoegdheden.
7. Besluiten van de LAG worden vastgelegd in een besluitenlijst, die in de eerstvolgende vergadering van de LAG wordt vastgesteld.

Artikel 8, werkwijze vergaderingen

1. De LAG vergadert zo dikwijls als door de voorzitter nodig wordt geoordeeld, alsmede wanneer ten minste twee leden van de LAG hierom schriftelijk vragen.
2. De secretaris draagt er zorg voor dat de uitnodigingen en agenda's, spoedeisende gevallen uitgezonderd, ten minste een week voor de dag van de vergadering aan de leden worden toegezonden.
3. De LAG vergadert in beginsel met gesloten deuren, maar kan besluiten dat de vergadering in het openbaar wordt gehouden.
4. De LAG kan deskundigen en belanghebbenden in haar vergadering uitnodigen.
5. Genodigden maken geen deel uit van de besluitvorming bij de selectie van concrete acties.
6. Verslagen van beoordelingsvergaderingen zijn op aanvraag te verkrijgen via het secretariaat.
7. Een lijst met gesubsidieerde projecten wordt gepubliceerd op de LEADER-website.

Artikel 9, selectieprocedure en selectiecriteria

1. De LAG neemt alleen subsidieaanvragen in behandeling als deze op de juiste wijze (digitaal) zijn ingediend, binnen de juiste periode en met de juiste documenten en vereiste bijlagen.
2. De LAG beoordeelt aanvragen op basis van de selectiecriteria zoals omschreven in de LOS.
3. De LAG stelt een advies op over de beoordeling van de subsidieaanvraag en de hoogte van het subsidiebedrag.
4. De LAG legt de aanvraag na beoordeling voor aan SNN voor een toets op subsidie-technische aspecten.
5. Gedeputeerde Staten besluiten op basis van het advies van de LAG.
6. Bij grote projecten geeft SNN namens Gedeputeerde Staten een beschikking af.
7. Bij kleine projecten geeft Gedeputeerde Staten een beschikking af.

Artikel 10, Inlichtingen

1. De LAG rapporteert jaarlijks door middel van een jaarverslag over de voortgang van de werkzaamheden. De rapportage bevat onder meer een financiële verantwoording.
2. Op verzoek verstrekt de LAG aan Gedeputeerde Staten en het college van Burgemeester en Wethouders meer uitgebreide inlichtingen over de voortgang van de uitvoering

Artikel 11, ondersteuning LAG

1. De LAG wordt ondersteund door het secretariaat met daarin een secretaris, coördinator en projectadviseurs.
2. Het secretariaat maakt geen deel uit van de LAG.
3. Het secretariaat van de LAG berust bij de Provincie Drenthe.
4. De coördinator van de LAG is, behalve met de voorbereiding van de vergaderingen, belast met de uitvoering van de besluiten van de LAG. Hij kan daartoe de nodige opdrachten verstrekken, zolang deze passen binnen de door de LAG vastgestelde jaarprogramma en het beschikbaar gestelde budget.

5. Het secretariaat draagt zorg voor archiefvorming.
6. De verantwoordelijkheid voor het budgetbeheer berust bij de coördinator van de LAG.

Artikel 12, Vergoeding

1. De voorzitter en overige leden komen in aanmerking voor een vergoeding voor zover zij niet ambtshalve zitting hebben in de commissie.
2. Voor de hoogte van de vergoeding worden de maximaal toegestane bedragen gebruikt door ook worden gehanteerd door de provincie Drenthe bij het geven van vergoedingen aan commissies die zijn ingesteld op grond van de provinciewet.

 gemeente
Aa en Hunze

 Gemeente Assen

Gemeente Borger-Odoorn

 **Gemeente
Coevorden**

 **Gemeente
Emmen**

 gemeente Tynaarlo